

Metode aktivne nastave matematike u osnovnoj školi: UČENJE OTKRIVANJEM POMOĆU MATEMATIČKIH EKSPERIMENATA

Primjer: KRUG, KUGLA I NJIHOVE MJERE

prof. dr. sc. Aleksandra Čižmešija
Prirodoslovno-matematički fakultet, Matematički odsjek
Sveučilište u Zagrebu
cizmesij@math.hr

25. travnja 2014.

1. KAKO ORGANIZIRATI NASTAVU MATEMATIKE?

- metode aktivne nastave
matematike -**

1.1. Učeničke aktivnosti kao atomi nastave matematike

SUVREMENA NASTAVA MATEMATIKE

Obično je opisana sintagmom:

NASTAVA ORIJENTIRANA UČENICIMA

To podrazumijeva **metode aktivne nastave**, tj:

- dominantnu učeničku (a ne učiteljevu) aktivnost pri:
  - izgradnji (konstrukciji) matematičkih koncepata i otkrivanju matematičkih zakonitosti (pravilnosti, pravila)
  - uvježbavanju matematičkih postupaka i usustavljivanju obrađenih matematičkih sadržaja (kreativno vježbanje i ponavljanje)
- razvijanje odgovornosti učenika za vlastiti uspjeh i napredovanje u matematici

UČENIČKE AKTIVNOSTI U NASTAVI MATEMATIKE

Nastava matematike treba biti strukturirana od niza planiranih, organiziranih i svrsishodnih **učeničkih aktivnosti** u kojima učenici **rade matematiku**:

- uočavaju i istražuju pravilnosti i zakonitosti
- uspostavljaju i istražuju veze i odnose (relacije) među promatranim objektima i situacijama
- povezuju matematičke koncepte s njima bliskim smislenim situacijama i problemima iz realnog svijeta i svakodnevnog života
- odabiru i primjenjuju različite matematičke strategije i metode
- uvježbavaju različite matematičke postupke (algoritme) i tehnike

AKTIVNI GLAGOLI KOJIMA OPISUJEMO UČENIČKE AKTIVNOSTI

Dok rade matematiku, učenici:

- istražuju
- ispituju
- naslućuju
- rješavaju
- potvrđuju
- opravdavaju
- uvjeravaju se
- predstavljaju / prikazuju
- primjenjuju
- iskazuju / formuliraju
- otkrivaju
- konstruiraju
- objašnjavaju / argumentiraju
- predviđaju
- razvijaju
- opisuju
- rabe / koriste
- dokazuju
- ...

METODE UČENJA I POUČAVANJA MATEMATIKE

Navedeni opći glagoli jasno određuju metode učenja i poučavanja matematike.

Učeničke aktivnosti moraju biti takve da od učenika zahtijevaju:

- višu razinu mišljenja, tzv. **refleksivno mišljenje**
- razumijevanje problema, odnosno situacije
- misaono predstavljanje (vizualizaciju) problema, odnosno situacije
- **aktivno razmišljanje i zaključivanje** o matematičkim idejama uključenima u aktivnost

Važno!!

Učenje i poučavanje matematike **ne smije** se svesti na učeničko:

- slušanje nastavnika
- prepisivanje tuđih (nastavnikovih ili drugih učenika) ideja i rješenja s ploče
- memoriranje definicija, pravila i gotovih algoritama
- drilanje pojedinih (tipova) zadataka

METODE UČENJA I POUČAVANJA MATEMATIKE (2)

Zadaća je nastavnika stvoriti pozitivno ozračje u kojem se učenike potiče na:

- **istraživanje i primjenu matematičkih ideja i koncepata**
- **suradnju i učenje jednih od drugih**

Produktivna kultura nastave matematike uključuje i ova načela:

- **učničke matematičke ideje su “razredna valuta”**
  - ideja svakog učenika ima potencijal pridonijeti nečijem učenju matematike i kao takva zaslužuje uvažavanje i povratnu informaciju od nastavnika
- **učenici imaju autonomiju u izboru metoda za rješavanje problemskih zadataka**
  - više različitih metoda omogućuje njihovu usporedbu i raspravu o njihovoj efikasnosti i racionalnosti u drugim (matematičkim) situacijama
- **učničke pogreške vrijedna su prilika za učenje**
  - učničke pogreške otvaraju mogućnost za ispitivanje pogrešnih koncepcija (miskoncepcija) i pogrešaka u zaključivanju i podižu razinu analitičkih sposobnosti svih učenika
  - pogreške ne smijemo “gurati pod tepih” već ih treba konstruktivno upotrijebiti u učenju i poučavanju matematike

METODE UČENJA I POUČAVANJA MATEMATIKE (2)

Ovakva paradigma podrazumijeva:

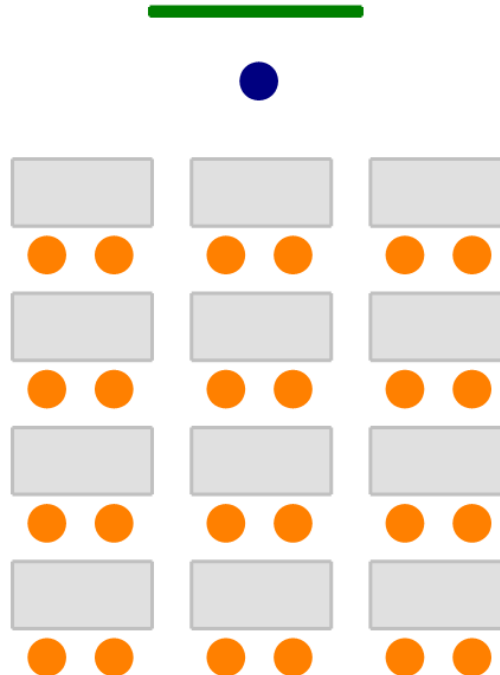
- izmijenjenu ulogu učitelja
  - **učitelj kao organizator (menadžer) procesa učenja i poučavanja, a ne kao (jedini) autoritet znanja**
- upotrebu raznolikih i raznovrsnih nastavnih sredstava i izvora znanja, a ne više samo udžbenika i zbirki zadataka

1.2. Socijalni oblici nastave matematike

SOCIJALNI OBLICI NASTAVE

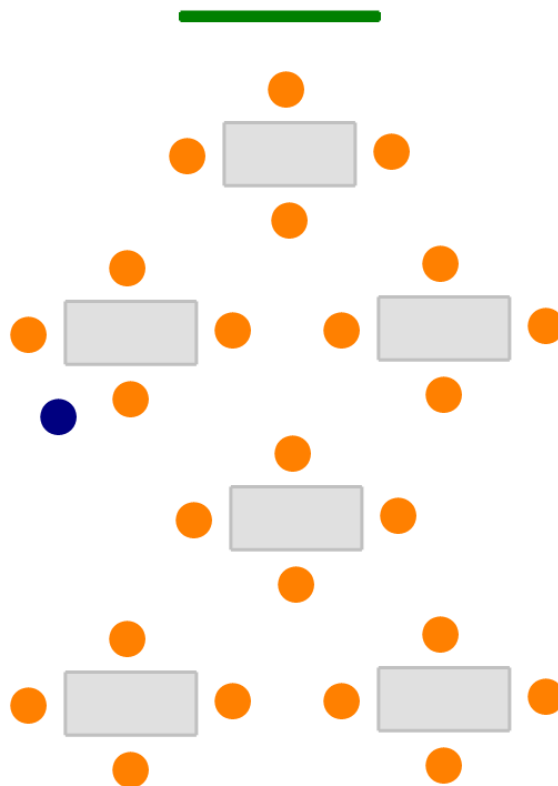
Aktivnosti razlikujemo i prema **socijalnom obliku nastave** u kojem se odvijaju:

- **aktivnosti za cijeli razred** (frontalna nastava)
  - cijeli razredni odjel je jedna cjelina

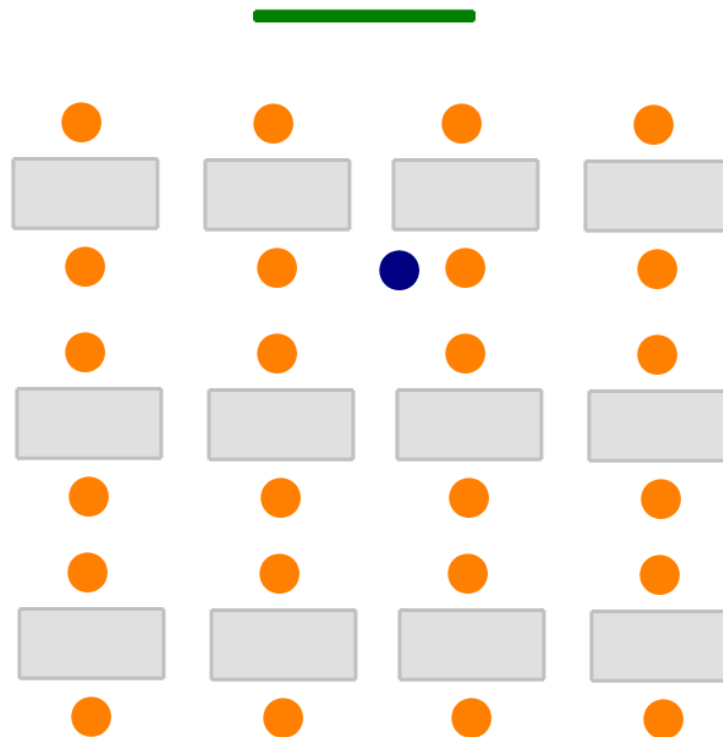
SOCIJALNI OBLICI NASTAVE (2)

- **aktivnosti za rad u skupinama s tri ili više učenika** (diferencirana nastava)
  - razredni odjel je fizički podijeljen u nekoliko skupina učenika koji aktivnost izvode zajednički

SOCIJALNI OBLICI NASTAVE (3)

- **aktivnosti za rad u učeničkom paru** (diferencirana nastava)

- **individualne učeničke aktivnosti** (individualni rad učenika)

1.3. Matematički eksperiment kao metoda otkrivanja matematičkih zakonitosti

OTKRIVANJE MATEMATIČKIH ZAKONITOSTI EKSPERIMENTOM

MATEMATIČKI EKSPERIMENT

= otkrivanje matematičkih zakonitosti na konačno mnogo konkretnih primjera, obično uz zaključivanje nepotpunom indukcijom

Možemo ga provesti na razne načine:

- analizom zadane matematičke situacije na primjerima njenih pojedinačnih elemenata ili klasa elemenata
  - uvrštavanjem konkretnih vrijednosti u formulu
  - razmatranjem pojedinačnih matematičkih objekata ili klasa objekata (specijalizacija, konkretizacija, posebni slučajevi i dr.)
  - i dr.
- uz pomoć konkretnih fizičkih didaktičkih materijala (objekata)
  - mjerenjem i aproksimacijom
  - izrezivanjem škarama i spajanjem / lijepljenjem
  - i dr.

OTKRIVANJE MATEMATIČKIH ZAKONITOSTI EKSPERIMENTOM (2)

MATEMATIČKI EKSPERIMENT (nastavak)

- uz pomoć tehnologije
  - džepnog računala
  - alata za izradu proračunskih tablica
  - softvera dinamične geometrije
  - CAS alata
  - i dr.

OTKRIVANJE MATEMATIČKIH ZAKONITOSTI EKSPERIMENTOM (3)

MATEMATIČKI EKSPERIMENT PRIDONOSI:

- aktivnosti učenika i zanimljivosti nastave
- razvoju učničkih organizacijskih vještina
- razvoju vještina suradničko-timskog rada
- razvoju komunikacijskih vještina (usmena, pisana i vizualna komunikacija)
- razvoju sposobnosti analitičkog mišljenja (analiza i sinteza situacije)
- razvoju sposobnosti apstrakcije i generalizacije (zaključivanje nepotpunom indukcijom, analogijom i generalizacijom)

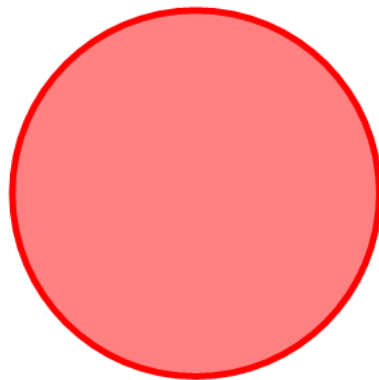
MATEMATIČKI EKSPERIMENT PODRAZUMIJEVA:

- dobru nastavnikovu pripremu i organizaciju
- pripremu didaktičkih materijala

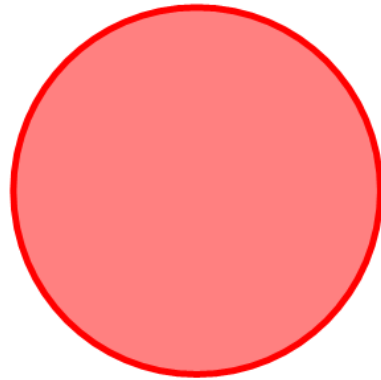
2. PRIMJERI UČENIČKIH AKTIVNOSTI OTKRIVANJA MATEMATIČKIH ZAKONITOSTI EKSPERIMENTOM

- Krug, kugla i njihove mjere -

2.1. KRUG I KRUŽNICA

2.1.1. Opseg kruga

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE

AKTIVNOST 1. Eksperiment mjerenjem fizičkih objekata

Cilj aktivnosti:

- učenici će, radeći u timu, mjerenjem i računanjem “otkriti” vezu opsega kruga i njegovog polumjera

Oblik rada:

- suradničko-timski rad učenika u četveročlanim timovima, u obliku “gostionice”

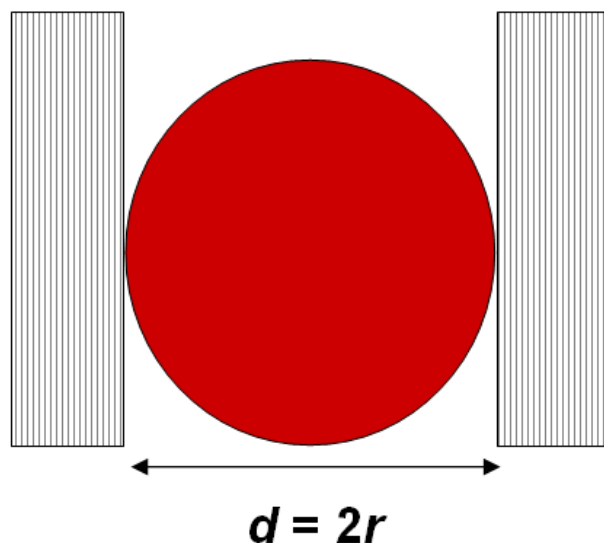
Potrebni materijal:

- fizički objekti oblika valjka i/ili (krnjeg) stošca (poklopci, vaze, čaše, konzerve i sl. različitih promjera)
- konac / špaga
- metar (označeno ravnalo)
- dvije veće debele knjige tvrdih korica
- nastavni listići za svakog učenika s tablicama za zapisivanje rezultata mjerenja i zaključaka

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (2)

Tijek aktivnosti:

- učenike podijelimo u timove
- **s učenicima kritički raspravljamo na koji način što preciznije izmjeriti promjer i opseg kruga, pri čemu oni daju svoje različite prijedloge, te dogovaramo primjerene mjerne jedinice (milimetri)**
- učenici mjere promjer d predmeta kružnog oblika, postavljajući ih između dviju uspravnih debljih knjiga uz rub stola
- izmjerene promjere učenici bilježe u pripremljenu tablicu

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (3)

Tijek aktivnosti (nastavak):

- učenici mjere “opseg” predmeta tako da oko njihove “osnovke” omotaju konac ili špagu i na koncu / špagi označe puni krug
- učenici uz pomoć ravnala mjere duljinu o konca / špage do oznake (opseg kruga)
- izmjerene veličine učenici upisuju na odgovarajuća mjesta u tablici
- učenici za svaki krug računaju zbroj $d + o$, razliku $o - d$, umnožak $d \cdot o$ i količnik $o : d$ (uz pomoć džepnog računala ili alata za izradu proračunskih tablica) te formiraju tablicu s izračunatim vrijednostima
- **bitan korak je rasprava o broju decimala pri zaokruživanju i smislenosti tog broja s obzirom na nepreciznost pri mjerenju (količnike treba zaokružiti na jednu ili najviše dvije decimale)**
- učenici uočavaju da su svi omjeri približno jednaki
- nastavnik dobiveni konstantni omjer označava slovom π (čitaj: pi) i ispriča prikladnu (povijesnu) priču o tom važnom broju

VAŽNO!

Mjerenja treba izvršiti za različite valjkaste predmete, što je moguće više njih.

Bilo bi dobro izvršiti i više mjerenja za isti predmet (pogreška pri mjerenju).

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (4)

TABLICA ZA REZULTATE MJERENJA

[illegible]

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (5)

Diskusija koju treba provesti s učenicima:

- potrebno je voditi računa o mjernim jedinicama (opseg i promjer kruga moraju biti izmjereni istom mjernom jedinicom)
- izračunate vrijednosti omjera $o : d$ bit će između 3.13 i 3.16 – potrebno je s učenicima prodiskutirati utjecaj (ne)preciznosti mjerenja na rezultat
- obavezno prodiskutirati broj decimala na koje uopće ima smisla računati količnik $o : d$, budući da su i o i d izmjereni približno (s preciznošću od milimetra)

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (6)

AKTIVNOST 2. Eksperiment uz pomoć računala

Cilj aktivnosti:

- učenici će, u paru ili individualno mjereći u alatu dinamične geometrije, “otkriti” vezu opsega kruga i njegovog promjera

Oblik rada:

- individualni rad ili rad u paru učenika na računalu

Potrebni materijal:

- “radna bilježnica” u softveru dinamične geometrije za svakog učenika ili par učenika
- nastavni listić za svakog učenika s uputama za rad, tablicom za zapisivanje mjerenja i zaključaka

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (7)

Tijek aktivnosti:

Učenci će:

- Konstruirati kružnicu u alatu dinamične geometrije te izmjeriti njezin promjer (d) i opseg (o)
- izračunati zbroj $d + o$, razliku $o - d$, umnožak $d \cdot o$ i količnik $o : d$ te formirati tablicu s tim mjerenjima
- mijenjati promjer kružnice “povlačenjem točke” i tabelirati pripadajuća mjerenja

[illegible]

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (8)

Tijek aktivnosti (nastavak):

Učenici će:

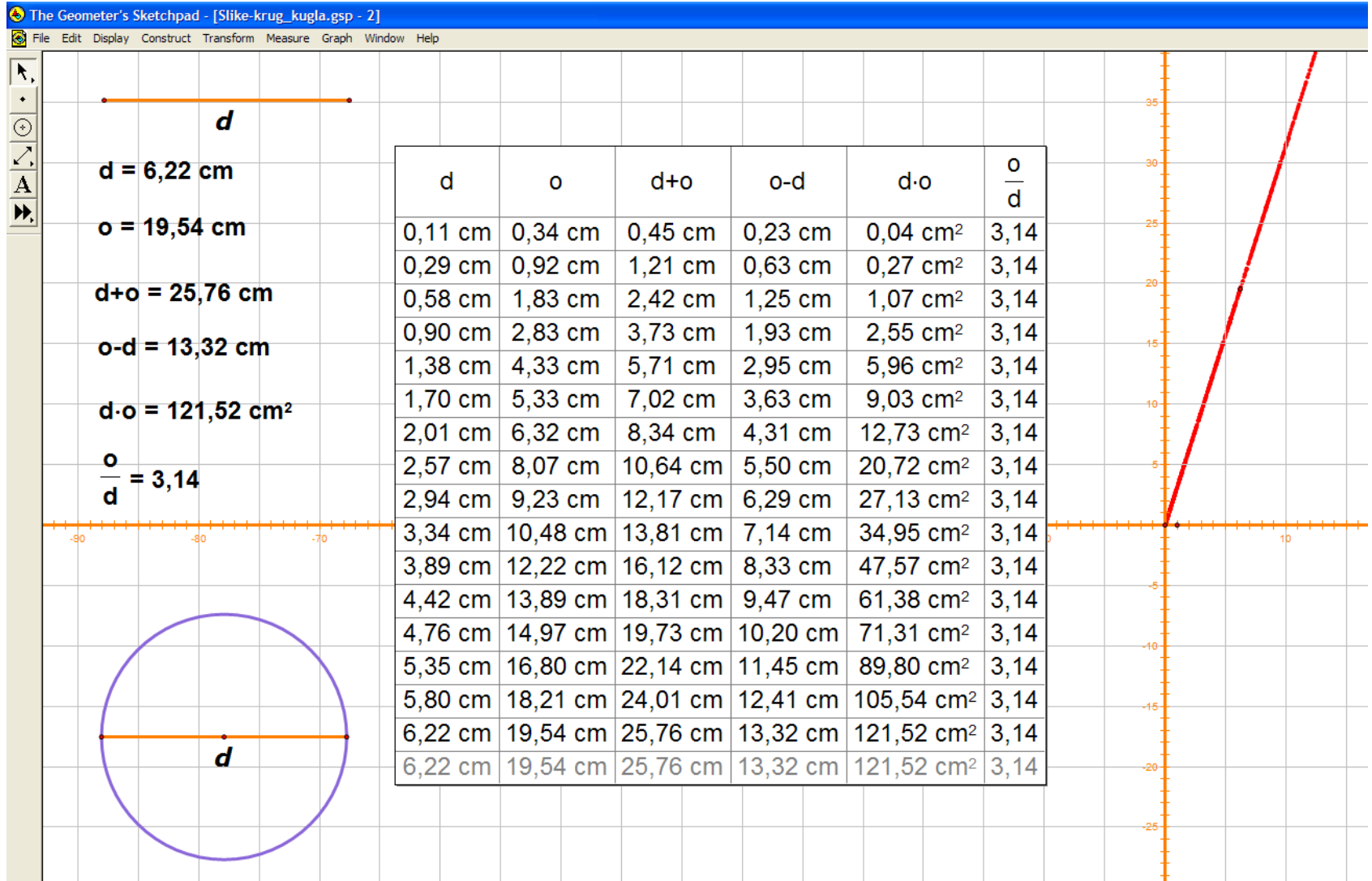
- uočavati pravilnosti u stupcima tablice
- uređene parove (d, o) prikazati grafički u pravokutnom koordinatnom sustavu

Diskusija:

Učenici će:

- uočiti da kružnice većeg promjera imaju veći opseg (opseg raste s promjerom kružnice)
- uočiti da je opseg kružnice uvijek veći od njenog promjera (razlike $o - d$ su uvijek pozitivne)
- uočiti da je količnik $o : d$ stalan (ne ovisi o promjeru kružnice)
- diskutirati vrijednost količnika $o : d$ s obzirom na podešeni broj decimala u alatu dinamične geometrije
- uočiti da sve točke (d, o) pripadaju istom (polu)pravcu ishodištem koordinatnog sustava

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (9)

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (10)

AKTIVNOST 3. Arhimedova metoda, eksperimentalno

Cilj aktivnosti:

- učenici će, radeći u paru ili individualno, aproksimiranjem kruga njemu upisanim i opisanim pravilnim mnogokutima “otkriti” vezu opsega kruga i njegovog promjera

Oblik rada:

- individualni rad ili rad u paru učenika na računalu ili uz pripremljen radni materijal

Potrebni materijal:

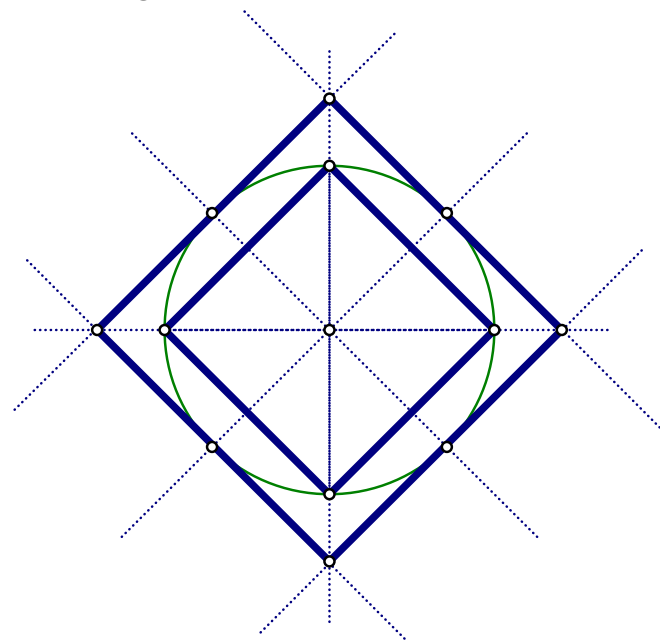
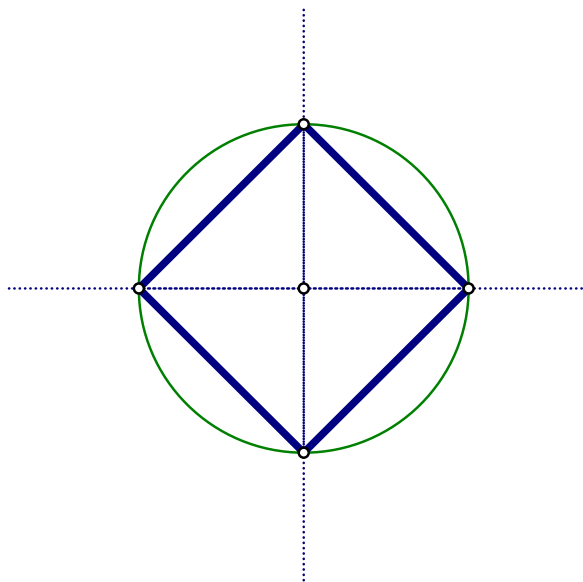
- “radna bilježnica” u softveru dinamične geometrije za svakog učenika ili par učenika
- nastavni listić za svakog učenika s uputama za rad, tablicom za zapisivanje rezultata mjerenja i zapisivanje zaključaka

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (11)

Tijek aktivnosti:

Učenici će:

- konstruirati kružnicu, u nju upisati kvadrat te konstruirati kvadrat opisan nacrtanoj kružnici, sa stranicama paralelnima stranicama upisanog kvadrata

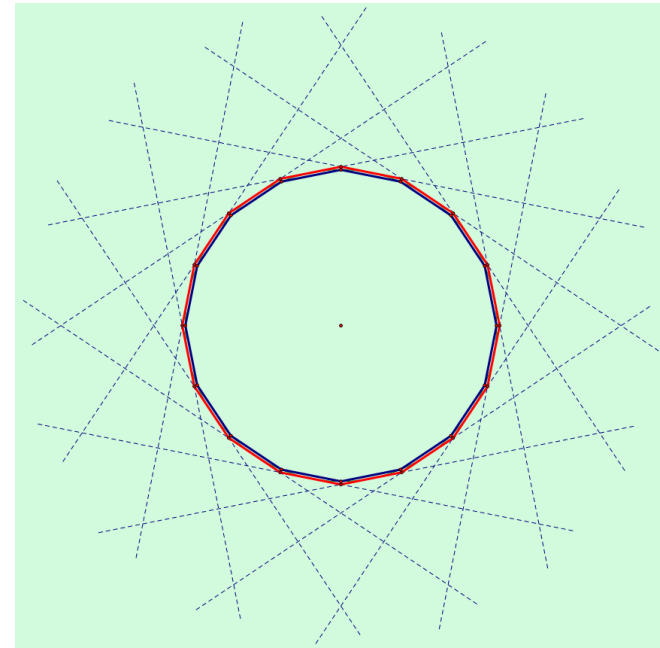
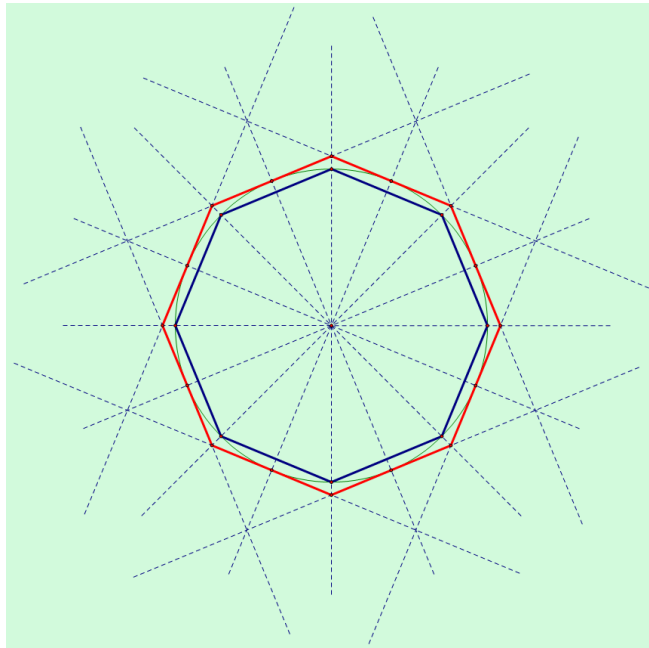

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (12)

Tijek aktivnosti (nastavak):

Učenici će:

- konstruirati kružnicu, u nju upisati pravilni osmerokut te konstruirati pravilni osmerokut opisan nacrtanoj kružnici, sa stranicama paralelnima stranicama upisanog osmerokuta
- konstruirati kružnicu, u nju upisati pravilni šesnaesterokut te konstruirati pravilni šesnaesterokut opisan nacrtanoj kružnici, sa stranicama paralelnima stranicama upisanog šesnaesterokuta
- izmjeriti promjer kružnice te duljinu stranice svakog upisanog i opisanog mnogokuta

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (13)

Tijek aktivnosti (nastavak):

Učenici će:

- izračunati opseg svakog upisanog i opisanog mnogokuta
- zaključiti da je opseg upisanog mnogokuta manji od opsega odgovarajućeg opisanog mnogokuta
- zaključiti da se povećanjem broja stranica opsezi upisanih mnogokuta povećavaju, a opsezi opisanih mnogokuta smanjuju
- podijeliti opseg svakog upisanog i odgovarajućeg opisanog mnogokuta promjerom kružnice
- izračunati razliku dobivenih količnika
- zaključiti da se dobiveni količnici približavaju broju π , a njihova razlika nuli

$$\frac{O_{4,u}}{d} < \frac{O_{8,u}}{d} < \frac{O_{16,u}}{d} < \pi < \frac{O_{16,o}}{d} < \frac{O_{8,o}}{d} < \frac{O_{4,o}}{d}$$

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (14)

TABLICA ZA REZULTATE MJERENJA I RAČUNANJE

n	DULJINA STRANICE UPISANOG MNOGOKUTA	OPSEG UPISANOG MNOGOKUTA o_u	DULJINA STRANICE OPISANOG MNOGOKUTA	OPSEG OPISANOG MNOGOKUTA o_o	PROMJER KRUŽNICE	$o_u : d$	$o_o : d$	$o_o : d$ – $o_u : d$
4								
8								
16								

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (15)

Diskusija:

S učenicima trebamo prodiskutirati sljedeće:

- usporediti približnu vrijednost broja π , zaokruženog na pet decimala ($\pi \approx 3.14159$), s dobivenim aproksimacijama $o_u : d$ i $o_o : d$
- za svaki od analiziranih mnogokuta, po veličini usporediti $o_u : d$ i $o_o : d$
- broj π nalazi se između dobivenih aproksimacija
- koji od zadanih mnogokuta daje približnu vrijednost najbližu stvarnoj vrijednosti broja π
- usporediti aproksimacije dobivene za svaki od mnogokuta i analizirati što se događa s razlikom $o_o : d - o_u : d$ povećanjem broja stranica mnogokuta
- skrenuti pažnju da je Arhimed broj π odredio pomoću pravilnih 96-terokuta upisanih i opisanih kružnici
- skrenuti pažnju da je Arhimed kao donju i gornju ogradu za broj π dobio:

$$3 \frac{10}{71} < \pi < 3 \frac{1}{7}$$

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (16)

AKTIVNOST 4. Arhimedova metoda, računski (primjereno samo osmom razredu)

Cilj aktivnosti:

- učenici će, radeći individualno, aproksimacijom jediničnog kruga njemu upisanim pravilnim mnogokutima i primjenom Pitagorinog poučka odrediti približnu vrijednost broja π

Oblik rada:

- individualni rad učenika

Potrebni materijal:

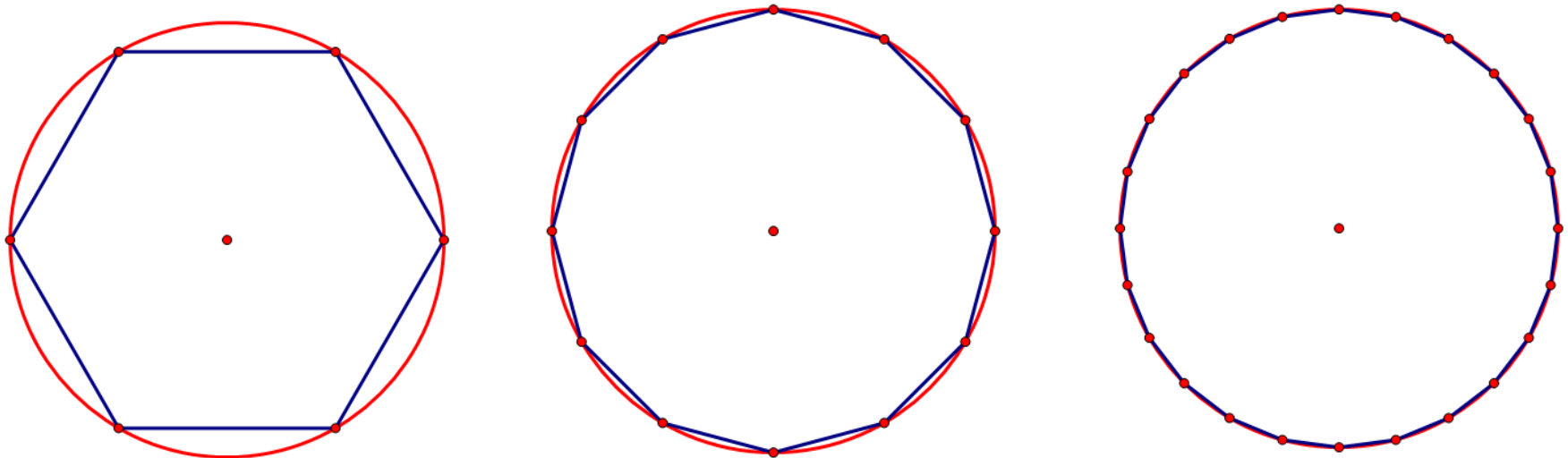
- džepno računalo ili računalni alat za izradu proračunskih tablica
- nastavni listić za svakog učenika s uputama za rad i tablicom za zapisivanje rezultata i zaključaka

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (17)

Tijek aktivnosti:

Učenici će:

- u jedinični krug upisati pravilni šesterokut, dvanaesterokut, 24-terokut, 48-terokut i 96-terokut, odrediti duljine njihovih stranica i poluopsege te ih usporediti s brojem π
- saznati da je upravo ovom metodom broj π računao Arhimed

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (18)

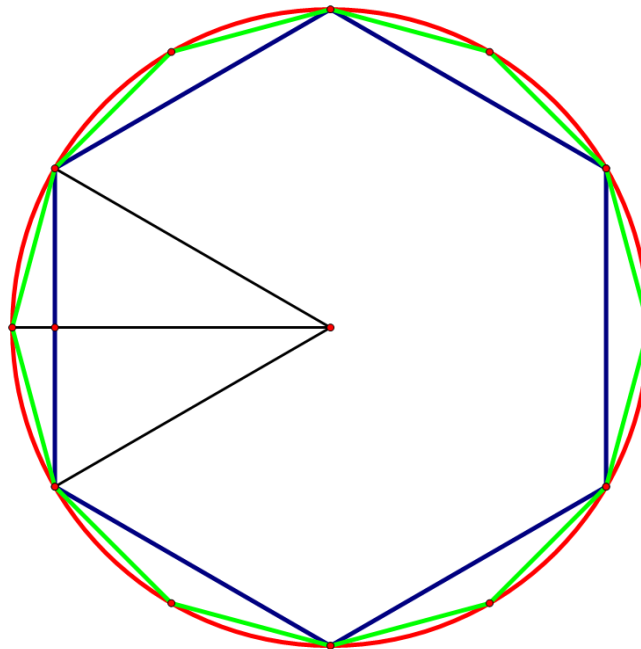
TABLICA ZA PODATKE I REZULTATE

BROJ STRANICA MNOGOKUTA n	DULJINA STRANICE MNOGOKUTA a_n	OPSEG MNOGOKUTA o_n	PROMJER KRUGA d	$o_n : d$
6			2	
12			2	
24			2	
48			2	
96			2	

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (19)

Analiza:

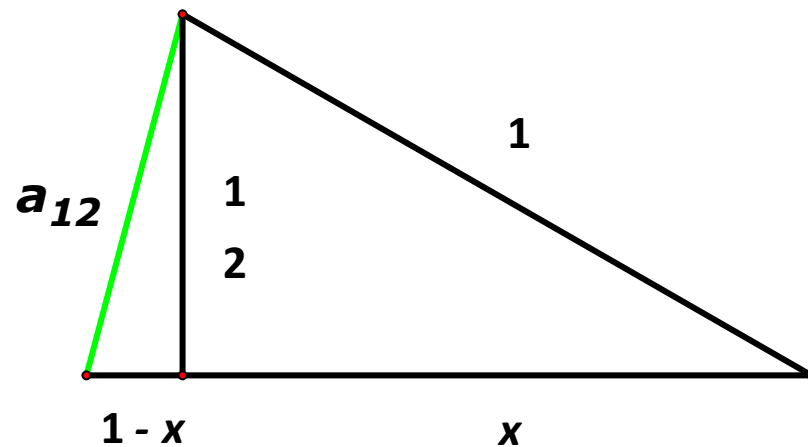
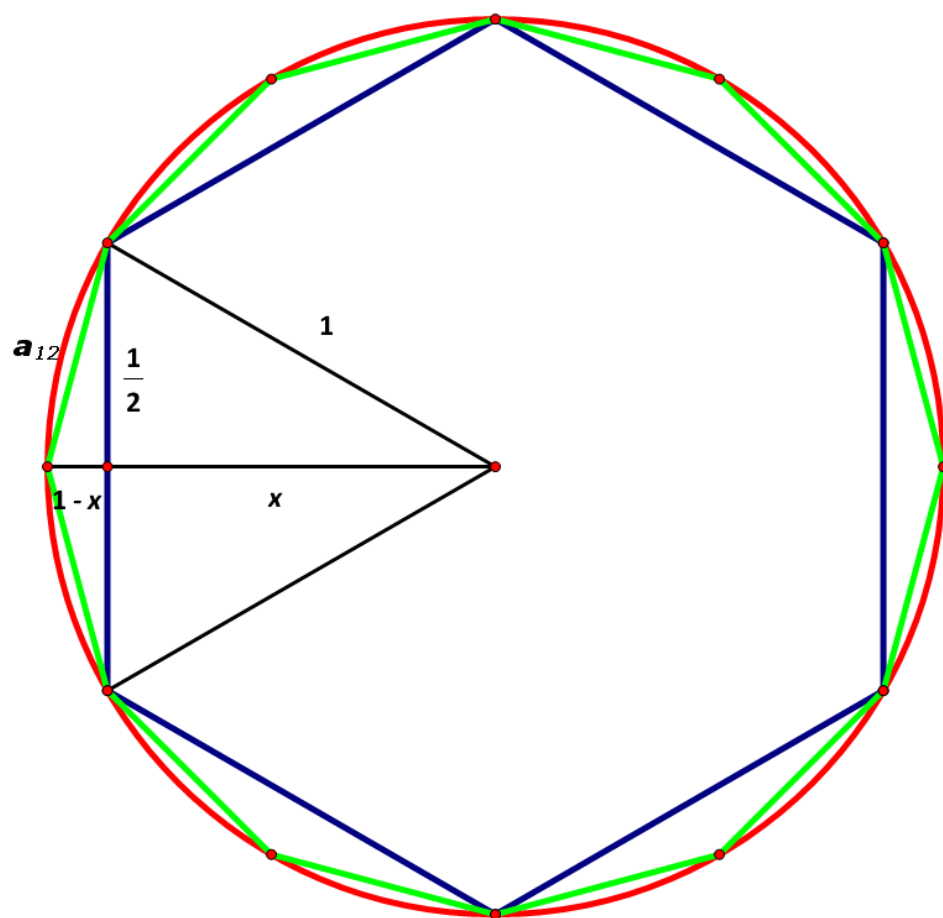
- duljina stranice pravilnog šesterokuta upisanog u jedinični krug je 1 (karakteristični trokuti pravilnog šesterokuta jednakostranični)
- vrhove pravilnog dvanaesterokuta upisanog u jedinični krug dobivamo kao vrhove upisanog pravilnog šesterokuta ("stari" vrhovi) i kao sjecišta jedinične kružnice i simetrala stranica upisanog pravilnog šesterokuta ("novi" vrhovi)
- duljinu stranice upisanog pravilnog dvanaesterokuta određujemo primjenom Pitagorinog poučka

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (20)

Analiza (nastavak):

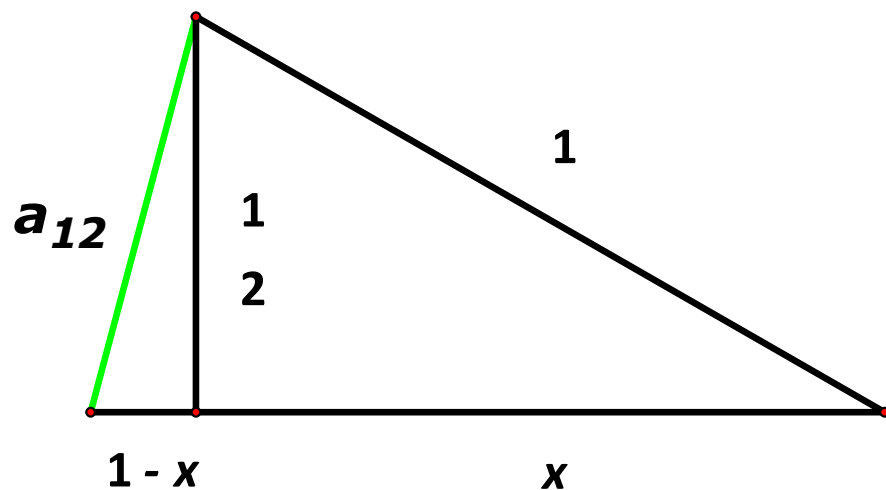
- detaljnija slika – dva puta primijenimo Pitagorin poučak

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (21)

Analiza (nastavak):

$$x = \sqrt{1 - \left(\frac{1}{2}\right)^2} = \frac{\sqrt{3}}{2} \approx 0.86602$$

$$1 - x \approx 0.13398$$

$$a_{12} = \sqrt{(1 - x)^2 + \left(\frac{1}{2}\right)^2} \approx 0.51764$$

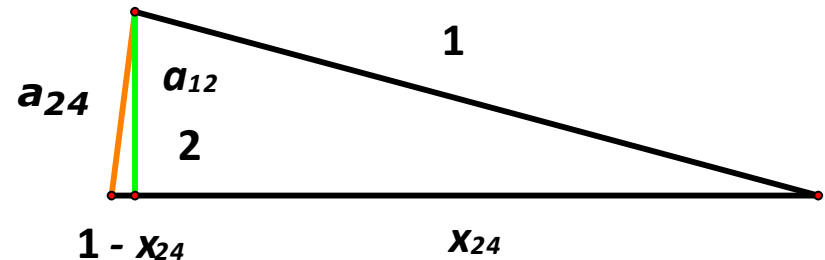
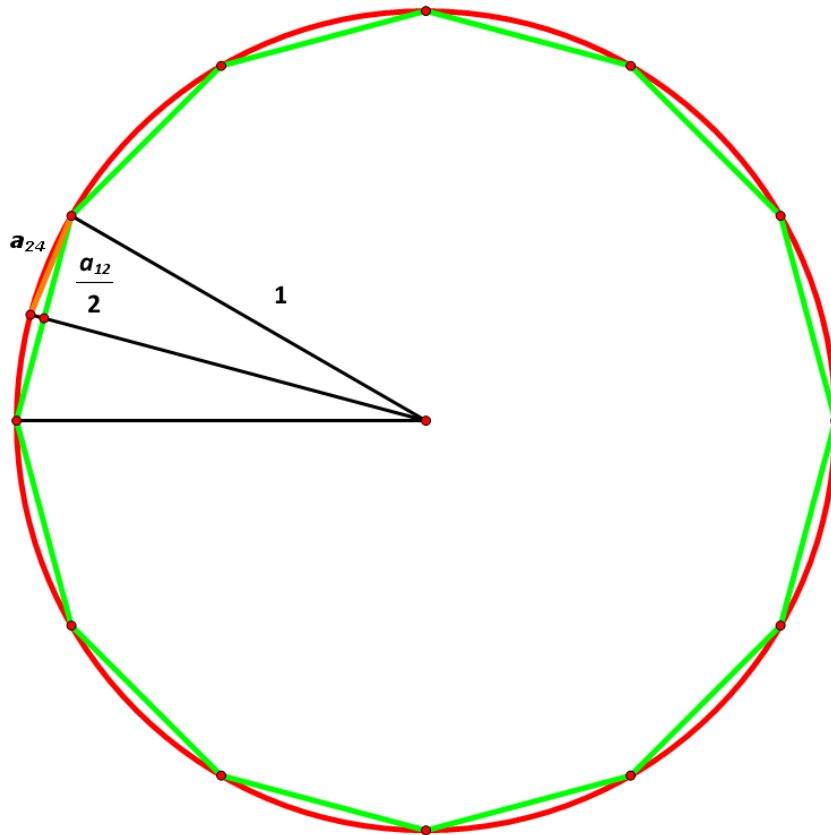
$$o_{12} = 12 \cdot a_{12} \approx 6.2117$$

$$\frac{o_{12}}{d} \approx \frac{6.2117}{2} = 3.10585$$

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (22)

Analiza (nastavak):

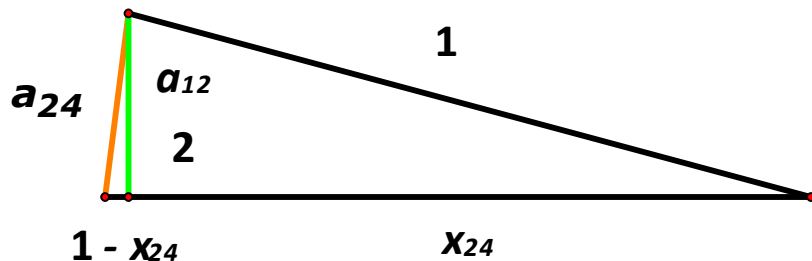
- isti postupak nastavljamo i za upisani pravilni 24-terokut
- vrhovi upisanog pravilnog 24-terokuta su vrhovi upisanog pravilnog dvanaesterokuta i sjecišta jedinične kružnice i simetrala stranica upisanog pravilnog dvanaesterokuta

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (23)

Analiza (nastavak):

- duljinu stranice upisanog pravilnog 24-terokuta opet odredimo primjenom Pitagorinog poučka

$$x_{24} = \sqrt{1 - \left(\frac{a_{12}}{2}\right)^2} \approx 0.96579$$

$$a_{24} = \sqrt{(1 - x_{24})^2 + \left(\frac{a_{12}}{2}\right)^2} \approx 0.26105$$

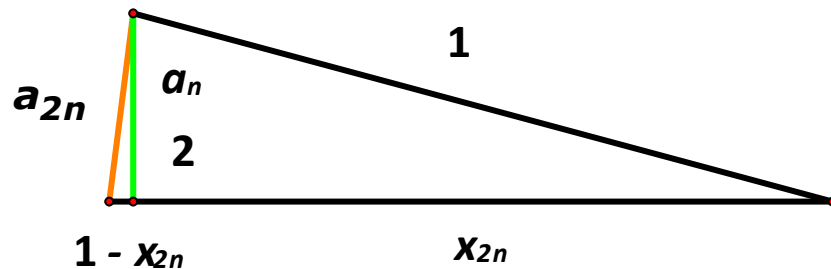
$$o_{24} = 24 \cdot a_{24} \approx 6.2653$$

$$\frac{o_{24}}{d} \approx \frac{6.2653}{2} = 3.13265$$

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (24)

Analiza (nastavak):

- analogno nastavljamo i dalje – duljinu stranice upisanog pravilnog $2n$ -terokuta odredimo primjenom Pitagorinog poučka pomoću duljine stranice upisanog pravilnog n -terokuta
- iteriramo istu formulu

$$x_{2n} = \sqrt{1 - \left(\frac{a_n}{2}\right)^2}$$

$$a_{2n} = \sqrt{(1 - x_{2n})^2 + \left(\frac{a_n}{2}\right)^2}$$

$$o_{2n} = 2n \cdot a_{2n}$$

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (25)

ISPUNJENA TABLICA ZA PODATKE I REZULTATE

BROJ STRANICA MNOGOKUTA n	DULJINA STRANICE MNOGOKUTA a_n	OPSEG MNOGOKUTA o_n	PROMJER KRUGA d	KOLIČNIK $o_n : d$
6	1	6	2	3
12	0.51764	6.2117	2	3.10585
24	0.26105	6.2653	2	3.13265
48	0.13081	6.2787	2	3.13935
96	0.06544	6.2821	2	3.14105

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (26)

Diskusija:

- učenici trebaju uočiti da povećanjem broja stranica upisanog pravilnog mnogokuta dobivamo sve bolju aproksimaciju broja π
- aproksimacije čine rastući niz

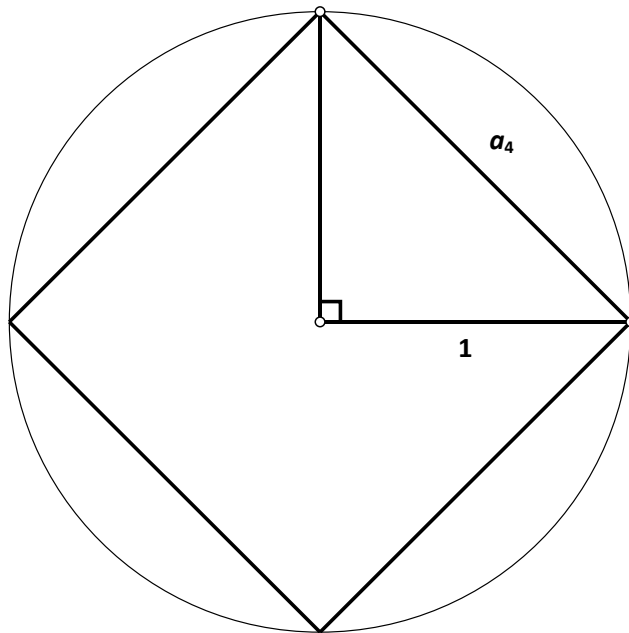
$$\frac{O_6}{d} < \frac{O_{12}}{d} < \frac{O_{24}}{d} < \frac{O_{48}}{d} < \frac{O_{96}}{d} < \pi$$

- treba prodiskutirati da povećanjem broja stranica mnogokuta (udvostručenjem u svakom koraku) raste i količina računanja (računamo iterativno), a time i pogreška aproksimacije (svaki korijen računamo približno, na određeni broj decimala, koristeći pritom prethodno izračunate približne vrijednosti)
- učenici mogu pokušati predvidjeti što bi se događalo kod bismo, umjesto upisanih pravilnih mnogokuta, gledali pravilne mnogokute opisane jediničnom krugu (padajući niz aproksimacija koje konvergiraju broju π)

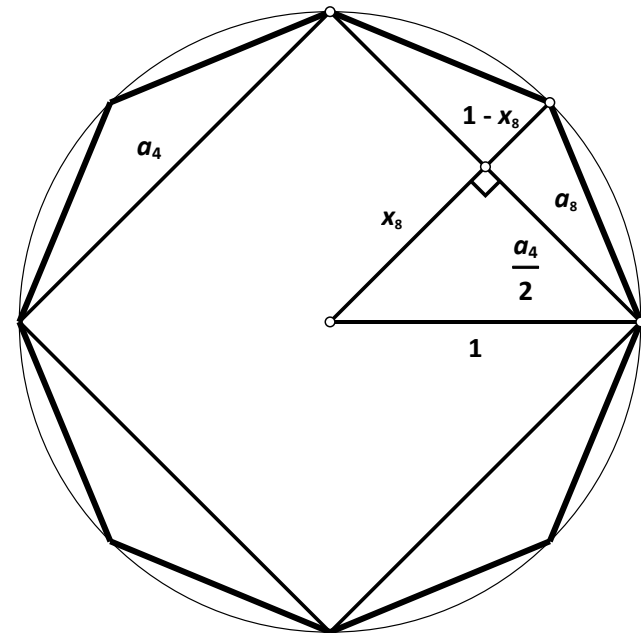
OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (27)

Napomena:

- Isti proces zaključivanja i ista aktivnost može se ponoviti i s upisanim pravilnim mnogokutima za $n = 4, 8, 16, 32, 64$.

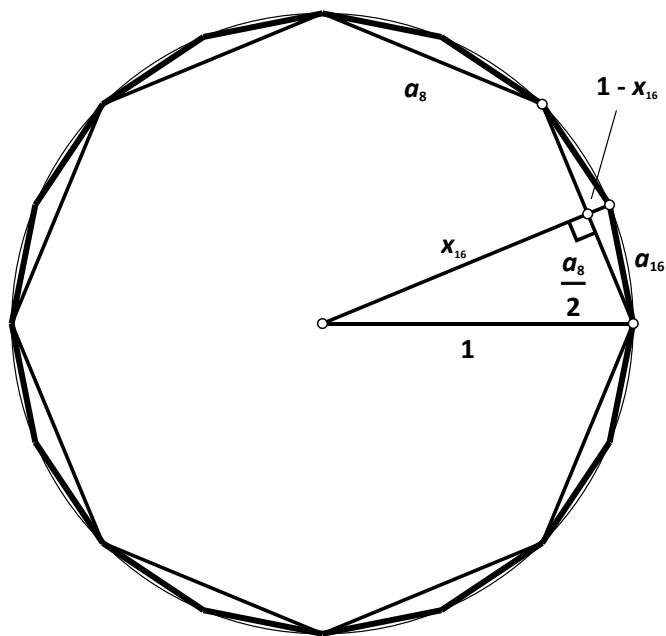

$n = 4$

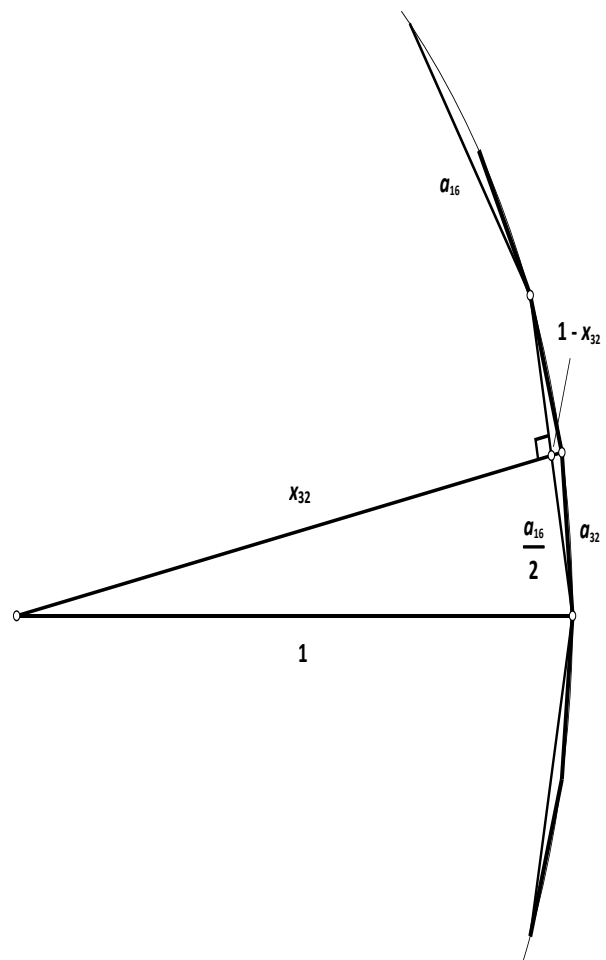

$n = 8$

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (28)

$n = 16$

$n = 32$

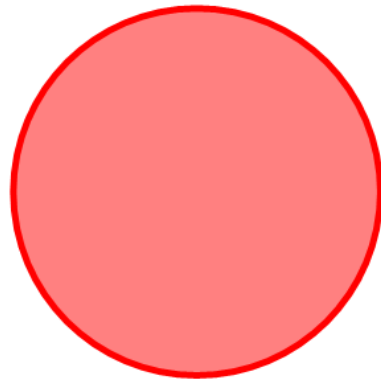

OPSEG KRUGA / DULJINA KRUŽNICE (29)

ISPUNJENA TABLICA ZA PODATKE I REZULTATE

BROJ STRANICA MNOGOKUTA n	POMOĆNA DULJINA MNOGOKUTA x_n	DULJINA STRANICE MNOGOKUTA a_n	OPSEG MNOGOKUTA o_n	PROMJER KRUGA d	KOLIČNIK $o_n : d$
4		1,414213562	5,656854249	2	2,828427125
8	0,707106781	0,765366865	6,122934918	2	3,061467459
16	0,923879533	0,390180644	6,242890305	2	3,121445152
32	0,98078528	0,196034281	6,273096981	2	3,136548491
64	0,995184727	0,098135349	6,280662314	2	3,140331157

2.1.2. Duljina kružnog luka

DULJINA KRUŽNOG LUKA

CILJ AKTIVNOSTI

Učenici će, radeći u paru na pripremljenom nastavnom listiću, otkriti ovisnost duljine kružnog luka dane kružnice o veličini pripadnog središnjeg kuta.

NASTAVNI OBLIK

- diferencirana nastava u obliku rada u paru

NASTAVNA METODA

- heuristička nastava (otkrivanje pravilnosti)

POTREBAN MATERIJAL

- motivacijski zadatak
- nastavni listić za svakog učenika

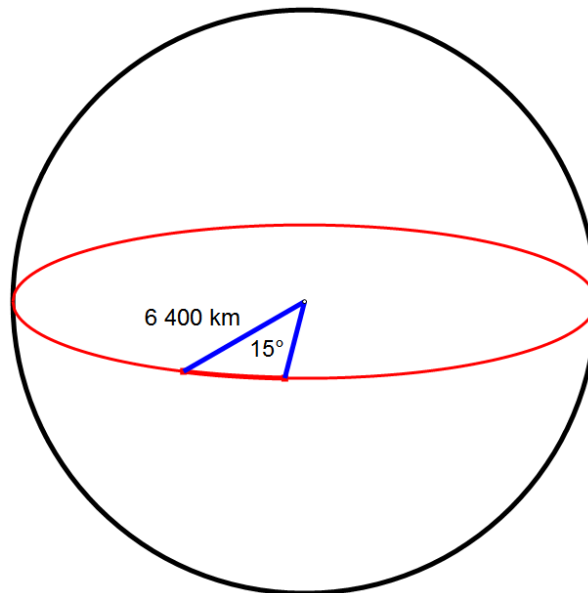
DULJINA KRUŽNOG LUKA (2)

TIJEK AKTIVNOSTI

- Učitelj pred učenike postavlja kontekstualizirani mativacijski zadatak.

Zadatak.

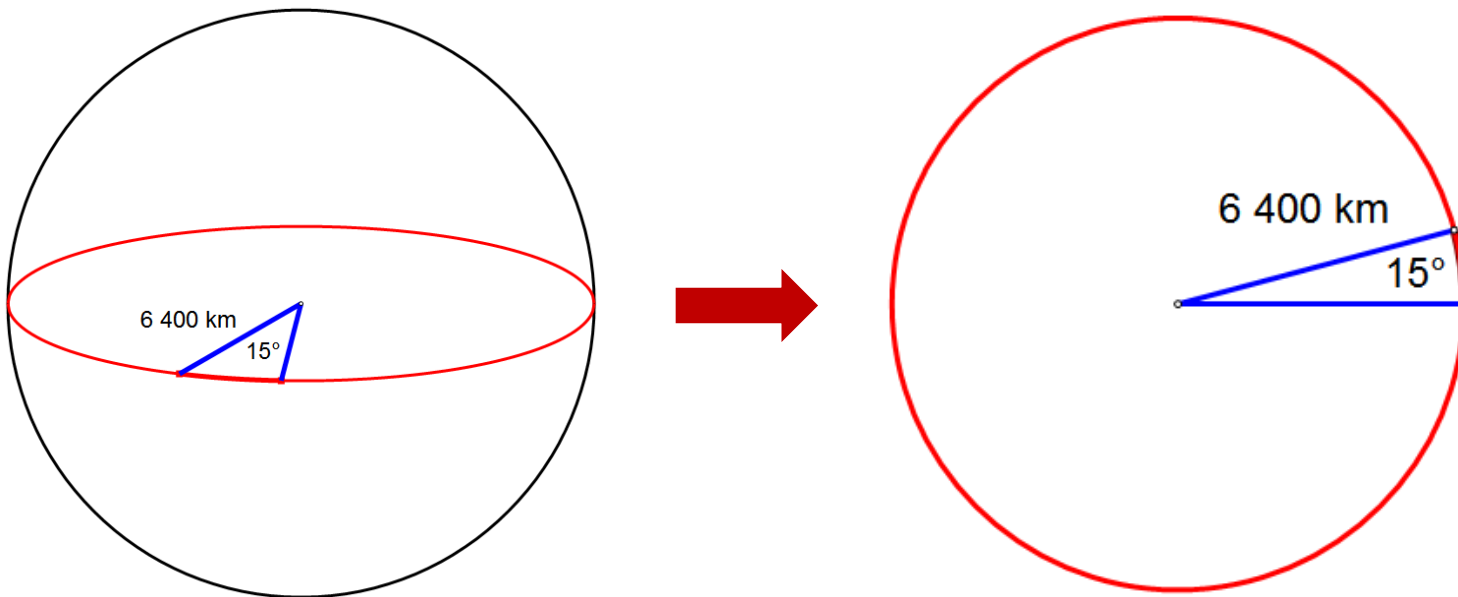
Odredite duljinu dijela Zemljinog ekvatora koji odgovara razlici geografskih dužina od 15° . Polumjer Zemlje duljine je približno 6 400 km.

DULJINA KRUŽNOG LUKA (3)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- Učenici interpretiraju tekst zadatka prevodeći ga na matematički jezik.
- Zaključuju da je potrebno odrediti duljinu kružnog luka kružnice (ekvatora) polumjera 6 400 km, koji odgovara središnjem kutu veličine 15° .

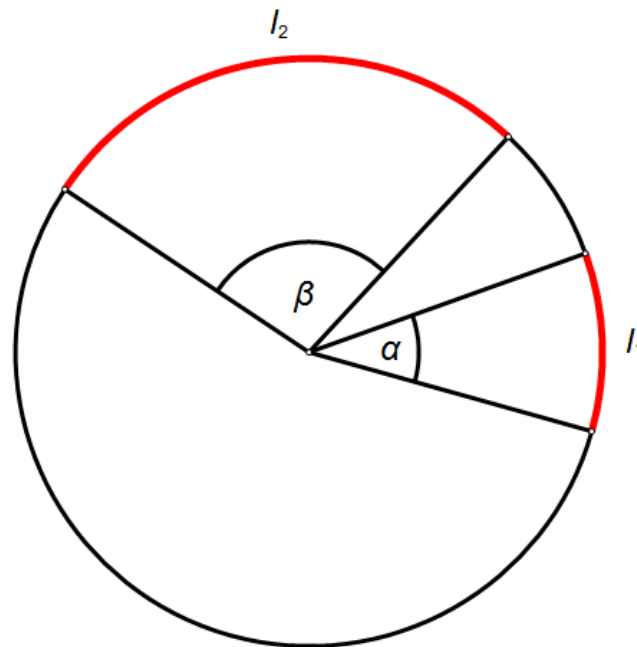

- **Prema tome, potrebno je povezati duljinu kružnog luka i veličinu pripadnog središnjeg kuta.**

DULJINA KRUŽNOG LUKA (4)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- Učenici prvo intuitivno uočavaju kako se mijenja duljina kružnog luka:
  - za zadanu kružnicu (duljina polumjera je fiksna), većem središnjem kutu odgovara dulji pripadni kružni luk (što nije dovoljno za zaključak o proporcionalnosti!!)

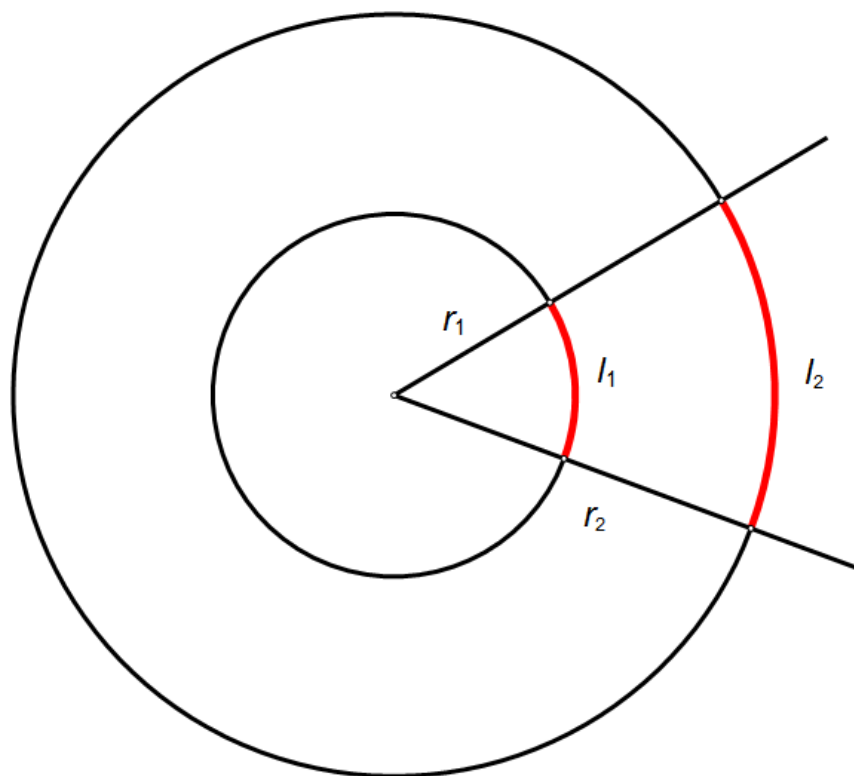
KOVARIJACIJA!!!

$$\alpha < \beta \Rightarrow l_1 < l_2$$

DULJINA KRUŽNOG LUKA (5)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- za zadani središnji kut (veličina kuta je fiksna), kružnici većeg polumjera odgovara dulji kružni luk

KOVARIJACIJA!!!

$$r_1 < r_2 \Rightarrow l_1 < l_2$$

DULJINA KRUŽNOG LUKA (6)

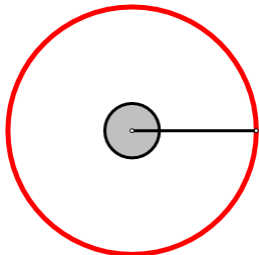
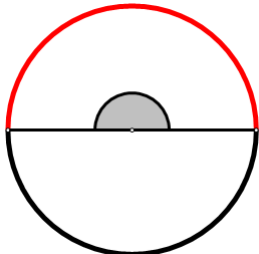
TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- Sada je potrebno otkriti tip ovisnosti duljine kružnog luka zadane (fiksne) kružnice o veličini pripadnog središnjeg kuta.
- Učenici dobivaju nastavni listić kojeg trebaju popuniti radeći u paru.
- Na nastavnom listiću prvo promatraju duljine poznatih kružnih lukova, vezane uz koncept razlomka i pridružuju im središnji kut.
- Cilj prvog dijela nastavnog listića je doći do duljine kružnog luka koja odgovara središnjem kutu veličine 1° .
- Nakon toga, multipliciranjem uz primjenu analogije i generalizacije nepotpunom indukcijom, učenici otkrivaju opću ovisnost.
- U procesu uočavanja pravilnosti bitno je ne preskakati logičke korake!

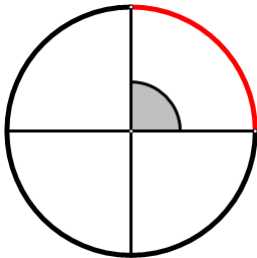
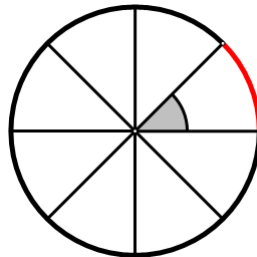
DULJINA KRUŽNOG LUKA (7)

Dana je kružnica opsega o . Radeći u paru dopunite tablicu! Što primjećujete?

KRUŽNI LUK	DIO KRUŽNICE	DULJINA KRUŽNOG LUKA	SREDIŠNJI KUT
			
			

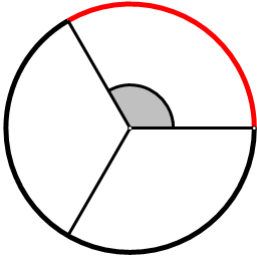
DULJINA KRUŽNOG LUKA (8)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI LUK	DIO KRUŽNICE	DULJINA KRUŽNOG LUKA	SREDIŠNJI KUT
			
			

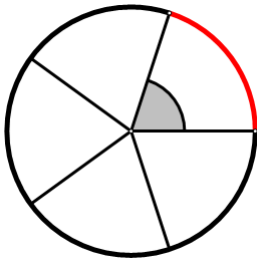
DULJINA KRUŽNOG LUKA (9)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI LUK	DIO KRUŽNICE	DULJINA KRUŽNOG LUKA	SREDIŠNJI KUT
			
			

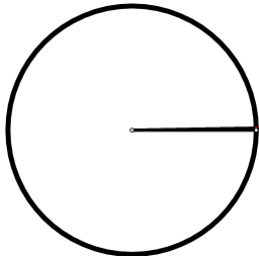
DULJINA KRUŽNOG LUKA (10)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI LUK	DIO KRUŽNICE	DULJINA KRUŽNOG LUKA	SREDIŠNJI KUT
			
			

DULJINA KRUŽNOG LUKA (11)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI LUK	DIO KRUŽNICE	DULJINA KRUŽNOG LUKA	SREDIŠNJI KUT
	$\frac{1}{360}$ kružnice		

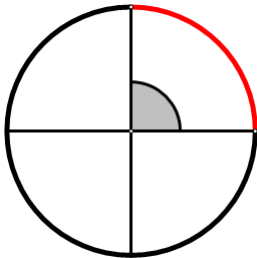
DULJINA KRUŽNOG LUKA (12)

Dana je kružnica opsega o . Radeći u paru dopunite tablicu! Što primjećujete?

KRUŽNI LUK	DIO KRUŽNICE	DULJINA KRUŽNOG LUKA	SREDIŠNJI KUT
	cijela kružnica = 1 cijelo	$o = \text{opseg kruga}$	360°
	$\frac{1}{2}$ kružnice	$\frac{o}{2}$	$\frac{360^\circ}{2} = 180^\circ$

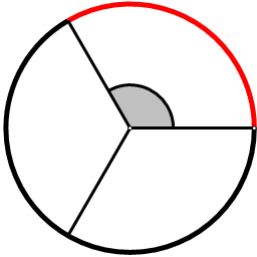
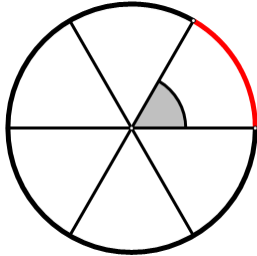
DULJINA KRUŽNOG LUKA (13)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI LUK	DIO KRUŽNICE	DULJINA KRUŽNOG LUKA	SREDIŠNJI KUT
	$\frac{1}{4}$ kružnice	$\frac{0}{4}$	$\frac{360^\circ}{4} = 90^\circ$
	$\frac{1}{8}$ kružnice	$\frac{0}{8}$	$\frac{360^\circ}{8} = 45^\circ$

DULJINA KRUŽNOG LUKA (14)

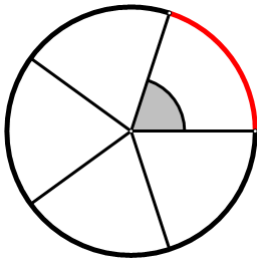
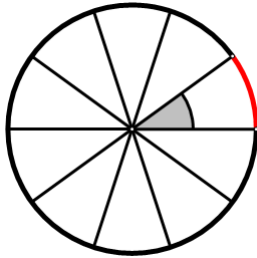
Tablica (nastavak)

KRUŽNI LUK	DIO KRUŽNICE	DULJINA KRUŽNOG LUKA	SREDIŠNJI KUT
	$\frac{1}{3}$ kružnice	$\frac{0}{3}$	$\frac{360^\circ}{3} = 120^\circ$
	$\frac{1}{6}$ kružnice	$\frac{0}{6}$	$\frac{360^\circ}{6} = 60^\circ$

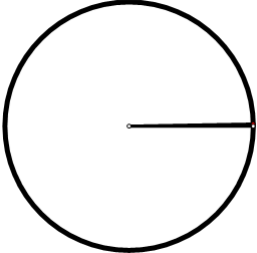
DULJINA KRUŽNOG LUKA (15)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI LUK	DIO KRUŽNICE	DULJINA KRUŽNOG LUKA	SREDIŠNJI KUT
	$\frac{1}{5}$ kružnice	$\frac{0}{5}$	$\frac{360^\circ}{5} = 72^\circ$
	$\frac{1}{10}$ kružnice	$\frac{0}{10}$	$\frac{360^\circ}{10} = 36^\circ$

DULJINA KRUŽNOG LUKA (16)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI LUK	DIO KRUŽNICE	DULJINA KRUŽNOG LUKA	SREDIŠNJI KUT
	$\frac{1}{360}$ kružnice	$\frac{0}{360}$	$\frac{360^\circ}{360} = 1^\circ$

DULJINA KRUŽNOG LUKA (17)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- Učenici će uočiti da se prepolavljanjem veličine središnjeg kuta prepolavlja i duljina pripadnog kružnog luka.
- Također će uočiti i da se smanjenjem veličine središnjeg kuta 4 **puta** jednako toliko **puta** smanjila i duljina pripadnog kružnog luka.
- Zapravo, učenici će primijetiti da su duljina kružnog luka i veličina odgovarajućeg središnjeg kuta **proporcionalne veličine**.
- Preostaje osvijestiti **koeficijent proporcionalnosti**, tj. jediničnu vrijednost.
- To je upravo duljina kružnog luka koja odgovara jediničnom kutu, tj. kutu veličine 1° .
- Kako bi to osvijestili, učenici sada dopunjuju i drugu tablicu.

DULJINA KRUŽNOG LUKA (18)

U paru dopunite i ovu tablicu!

SREDIŠNJI KUT	DULJINA KRUŽNOG LUKA
1°	
2°	
3°	
4°	

SREDIŠNJI KUT	DULJINA KRUŽNOG LUKA
5°	
10°	
15°	
47°	

DULJINA KRUŽNOG LUKA (19)

Tablica (nastavak)

SREDIŠNJI KUT	DULJINA KRUŽNOG LUKA
0.5°	
213.7°	
0°	
α	

DULJINA KRUŽNOG LUKA (20)

U paru dopunite i ovu tablicu!

SREDIŠNJI KUT	DULJINA KRUŽNOG LUKA
1°	$\frac{0}{360}$
2°	$2 \cdot \frac{0}{360}$
3°	$3 \cdot \frac{0}{360}$
4°	$4 \cdot \frac{0}{360}$

ANALOGIJA

SREDIŠNJI KUT	DULJINA KRUŽNOG LUKA
5°	$5 \cdot \frac{0}{360}$
10°	$10 \cdot \frac{0}{360}$
15°	$15 \cdot \frac{0}{360}$
47°	$47 \cdot \frac{0}{360}$

DULJINA KRUŽNOG LUKA (21)

Tablica (nastavak)

SREDIŠNJI KUT	DULJINA KRUŽNOG LUKA
0.5°	$0.5 \cdot \frac{o}{360}$
213.7°	$213.7 \cdot \frac{o}{360}$
0°	$0 \cdot \frac{o}{360} = 0$
α	$\alpha \cdot \frac{o}{360}$

I OVE SU ANALOGIJE VAŽNE!

GENERALIZACIJA
(nepotpunom indukcijom)

DULJINA KRUŽNOG LUKA (22)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- Konačno, učenici su došli do zaključka da je duljina l kružnog luka kružnice opsega o , koji odgovara središnjem kutu veličine α dana izrazom:

$$l = l(\alpha) = \frac{o}{360} \cdot \alpha$$

- Dakle, **koeficijent proporcionalnosti** jednak je $\frac{o}{360}$.
- Ako je kružnica bila polumjera duljine r , zbog prije naučene veze $o = 2r\pi$ učenici zaključuju:

$$l = \frac{2r\pi}{360} \cdot \alpha = \frac{r\pi}{180} \cdot \alpha$$

- Napomena: **Vežu je ipak smislenije pamti u obliku**

$$l = \frac{o}{360} \cdot \alpha$$

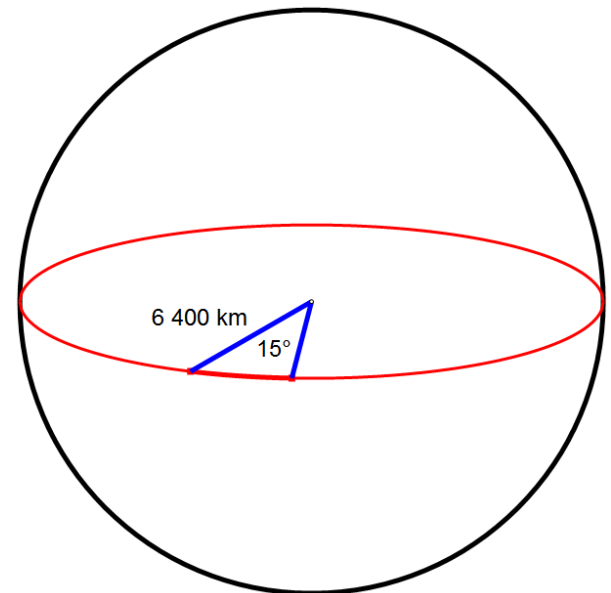
DULJINA KRUŽNOG LUKA (23)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

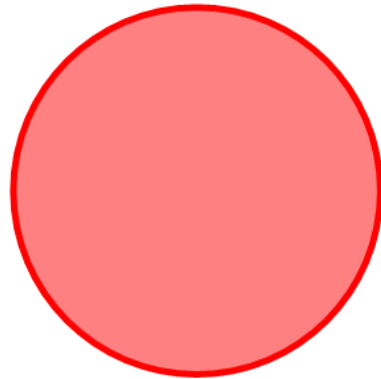
- Na kraju se treba vratiti na polazni kontekstualizirani zadatak i riješiti ga.
- Iz danih podataka zaključujemo da je duljina dijela ekvatora koji odgovara razlici od 15° u geografskoj dužini jednaka

$$l = \frac{2 \cdot 6\,400 \cdot \pi}{360} \cdot 15 \approx 1\,675 \text{ km}$$

- Ima li u ovom računu smisla koristiti decimale?!

2.1.3. Površina kruga

POVRŠINA KRUGA

AKTIVNOST 1. Eksperiment mjerenjem pomoću milimetarskog papira

Cilj aktivnosti:

- učenici će, radeći u paru, mjerenjem površine kruga prebrojavanjem jediničnih kvadratića na milimetarskom papiru “otkriti” vezu površine kruga i njegovog polumjera

Oblik rada:

- individualni rad ili rad u paru učenika

Potrebni materijal:

- milimetarski papir za svaki par (ili tim) učenika
- šestar
- džepno računalo ili računalni alat za izradu proračunskih tablica
- tablica za zapisivanje rezultata mjerenja, računanja i zaključaka

POVRŠINA KRUGA (2)

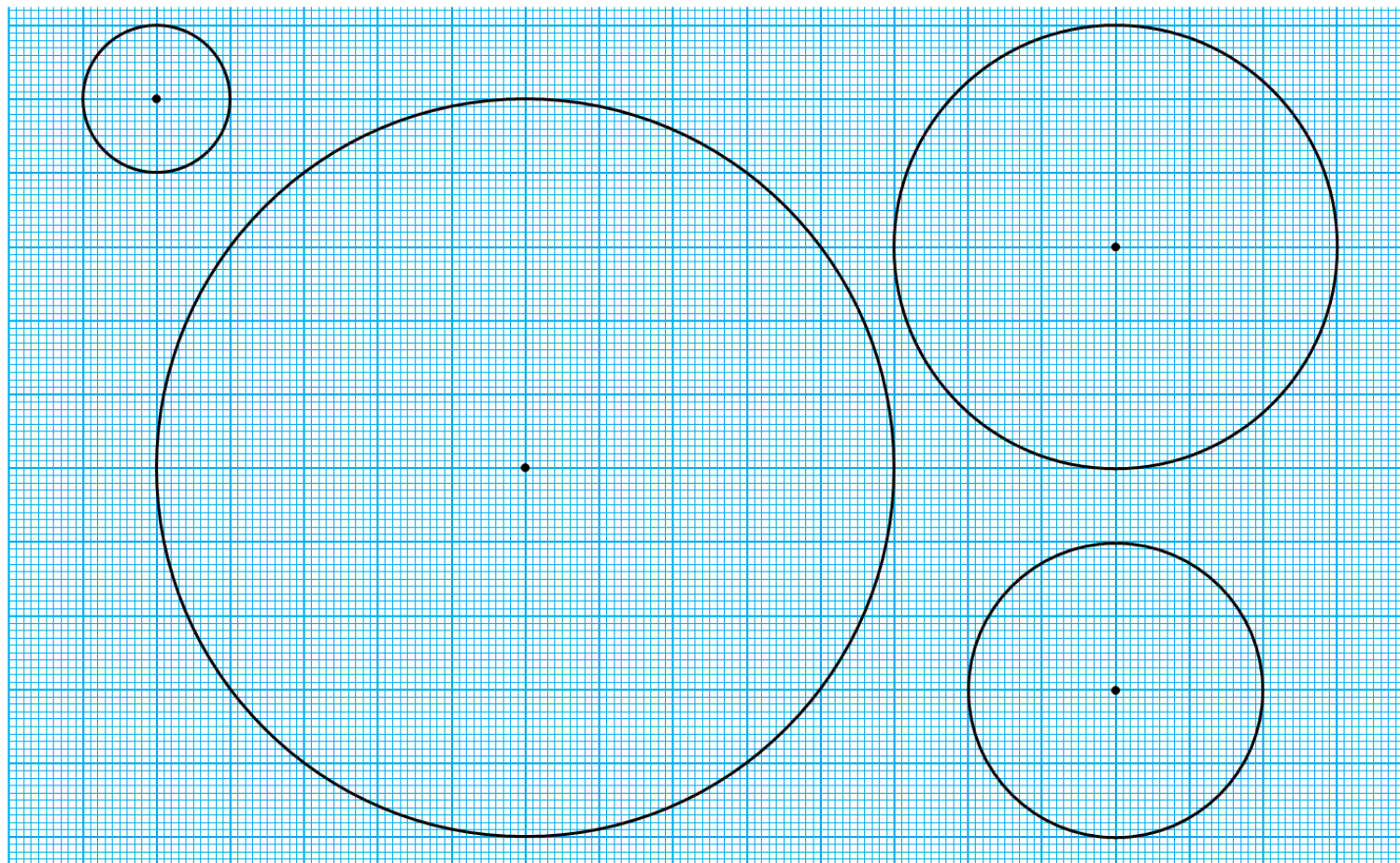
Tijek aktivnosti:

- svaki par (ili tim) učenika na milimetarskom papiru konstruira krugove zadanih polumjera, npr. 1 cm, 2 cm, 3 cm, 4 cm i 5 cm
- prebrojavanjem kvadratnih centimetara i kvadratnih milimetara (jediničnih kvadratića označenih na milimetarskom papiru) učenici mjere površinu kruga i upisuju ju u tablicu
- za svaki krug učenici izračunaju omjer njegove površine i kvadrata njegovog polumjera, $r \cdot r$ (džepnim računalom ili uz pomoć računalnog alata za izradu proračunskih tablica), te ga upisuju u tablicu

POLUMJER KRUGA <i>r</i>	POVRŠINA KRUGA <i>P</i>	KOLIČNIK <i>P : (r · r)</i>

POVRŠINA KRUGA (3)

Tijek aktivnosti (nastavak):

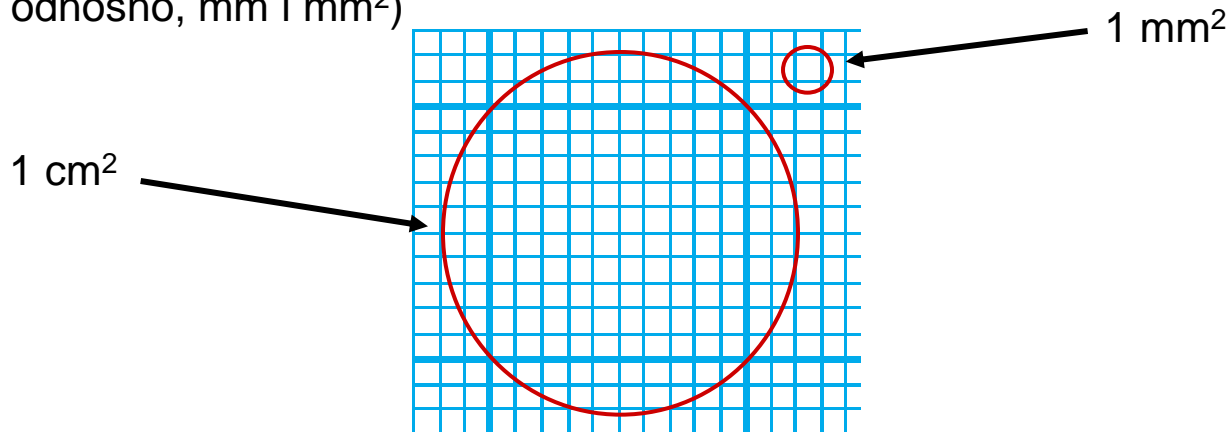
POVRŠINA KRUGA (4)

Tijek aktivnosti (nastavak):

- analizom rezultata svih parova (ili timova), učenici će zaključiti da je količnik površine i kvadrata polumjera kruga, $P : (r \cdot r)$, konstantan i jednak π
- dobiveni omjeri $P : (r \cdot r)$ bit će većinom između 3.13 i 3.16
- konačni zaključak bit će da je površina kruga, P , određena formulom $P = r^2 \pi$, pri čemu je r polumjer kruga

Diskusija koju treba provesti s učenicima:

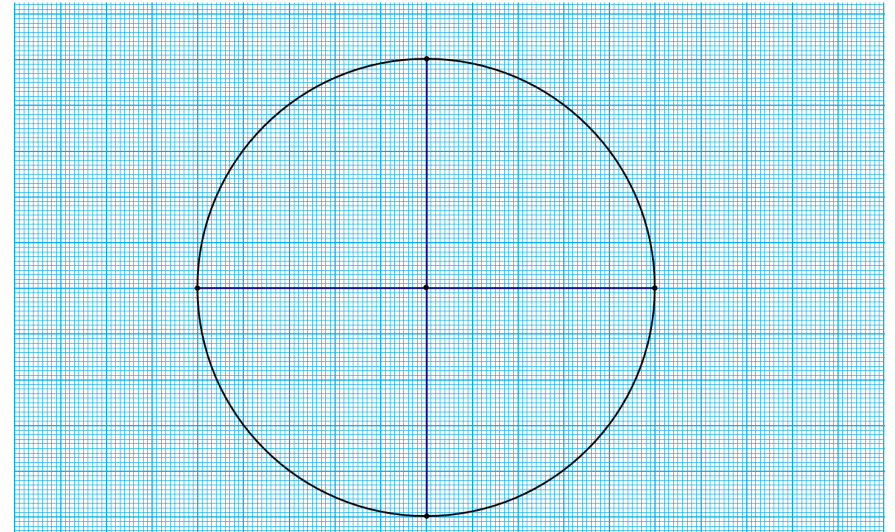
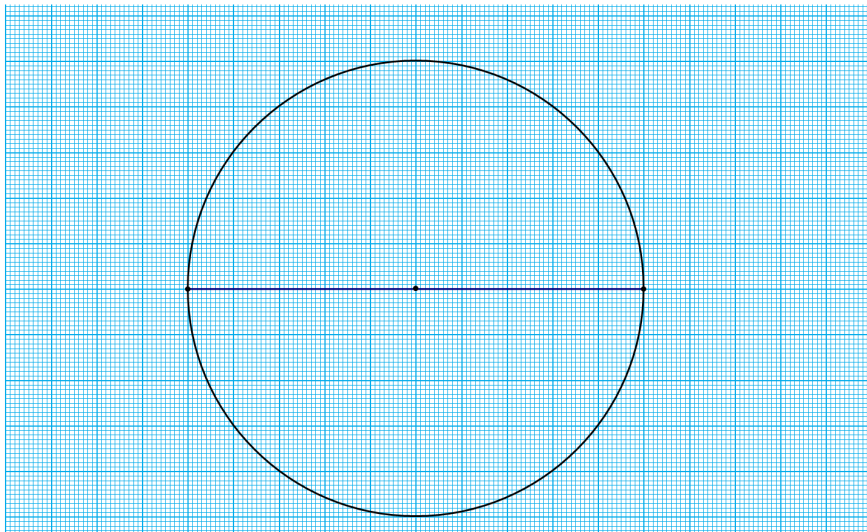
- važno je da polumjer i površina budu mjereni odgovarajućim mjernim jedinicama (cm i cm^2 , odnosno, mm i mm^2)

POVRŠINA KRUGA (5)

Diskusija koju treba provesti s učenicima (nastavak):

- bitno je s učenicima prodiskutirati različite strategije prebrojavanja kvadratića površine 1 cm^2 i 1 mm^2 na milimetarskom papiru, npr.
  - učenici mogu najprije prebrojati “cijele” kvadratne centimetre, a onda ostatak kvadratnih milimetara
  - učenici mogu prebrojavanjem kvadratića odrediti površinu polovine kruga, a površinu cijelog kruga odrediti množenjem dobivenog rezultata s 2
  - učenici mogu prebrojavanjem kvadratića odrediti površinu četvrtine kruga, a površinu cijelog kruga odrediti množenjem dobivenog rezultata s 4

POVRŠINA KRUGA (6)

Diskusija koju treba provesti s učenicima (nastavak):

- poželjno je da više parova (ili timova) učenika konstruira krug istog polumjera jer time dobivamo priliku za diskusiju o pogreškama pri mjerenju
  - odabirom različitih strategija prebrojavanja učenici će dobiti različite površine krugova jednakih polumjera
  - najveće će razlike nastupiti pri prebrojavanju “rubnih” kvadratića milimetarskog papira (uz kružnicu), na što utjecaj može imati i debljina olovke šestara
  - za kvadratiće koji samo djelomično pripadaju krugu trebat će odlučiti hoće li ih ubrojiti ili zanemariti
  - pri mjerenju polovine kruga i množenju rezultata s 2 pogreška se udvostručuje, a pri mjerenju četvrtine kruga i množenju s 4 učetverostručuje - zaključak: pojednostavljivanje mjerenja može dovesti do veće pogreške u rezultatu
- s učenicima treba prodiskutirati na koliko je decimala uopće smisleno računati količnik $P : (r \cdot r)$ (na jednu ili najviše dvije), budući da se pogreška javlja već u mjerenju površine P , i to reda veličine mm^2

POVRŠINA KRUGA (7)

AKTIVNOST 2. Eksperiment uz pomoć računala

Cilj aktivnosti:

- učenici će, radeći individualno ili u paru, mjereći u alatu dinamične geometrije, “otkriti” vezu površine kruga i njegovog polumjera

Oblik rada:

- individualni rad ili rad u paru učenika na računalu

Potrebni materijal:

- “radna bilježnica” u softveru dinamične geometrije za svakog učenika ili par učenika
- nastavni listić za svakog učenika s uputama za rad, tablicom za zapisivanje mjerenja i zaključaka

POVRŠINA KRUGA (8)

Tijek aktivnosti:

Učenci će:

- nacrtati kružnicu u alatu dinamične geometrije te izmjeriti njezin polumjer (r), promjer (d), opseg (o) i površinu (P)
- izračunati količnike $P : r$, $P : d$, $P : o$ i $P : (r \cdot r)$ te formirati tablicu s tim mjerenjima
- mijenjati promjer kružnice “povlačenjem točke” i tabelirati pripadajuća mjerenja

[illegible]

POVRŠINA KRUGA (9)

Tijek aktivnosti (nastavak):

Učenici će:

- uočavati pravilnosti u stupcima tablice
- uređene parove (r, P) prikazati grafički u pravokutnom koordinatnom sustavu

Diskusija:

Učenici će:

- uočiti da krugovi većeg polumjera imaju veći opseg i površinu (rastu s polumjerom kružnice)
- uočiti da količnici $P : r$, $P : d$ i $P : o$ rastu s povećanjem polumjera kruga
- uočiti da je količnik $P : (r \cdot r)$ stalan (ne ovisi o polumjeru kruga)
- diskutirati vrijednost količnika $P : (r \cdot r)$ s obzirom na podešeni broj decimala u alatu dinamične geometrije
- uočiti da sve točke (r, P) pripadaju istoj krivulji koja nije pravac ni neki njegov dio

POVRŠINA KRUGA (10)

The Geometer's Sketchpad - [Slike-krug_kugla.gsp - 2]

File Edit Display Construct Transform Measure Number Graph Window Help

d

$$d = 7,36 \text{ cm}$$

$$\frac{P}{r} = 11,56 \text{ cm}$$

$$P = 42,51 \text{ cm}^2$$

$$\frac{P}{d} = 5,78 \text{ cm}$$

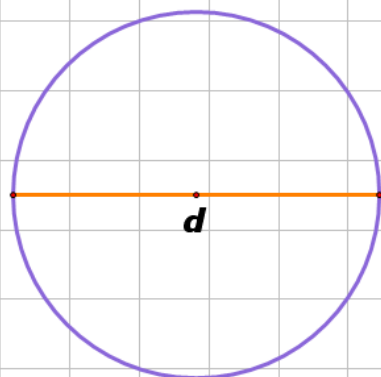
$$o = 23,11 \text{ cm}$$

$$\frac{P}{o} = 1,84 \text{ cm}$$

$$r = 3,68 \text{ cm}$$

$$\frac{P}{r \cdot r} = 3,14$$

r	o	P	$\frac{P}{r}$	$\frac{P}{o}$	$\frac{P}{r \cdot r}$
0,24 cm	1,50 cm	0,18 cm ²	0,75 cm	0,12 cm	3,14
0,45 cm	2,83 cm	0,64 cm ²	1,42 cm	0,23 cm	3,14
0,91 cm	5,74 cm	2,62 cm ²	2,87 cm	0,46 cm	3,14
1,27 cm	7,99 cm	5,07 cm ²	3,99 cm	0,64 cm	3,14
1,80 cm	11,31 cm	10,18 cm ²	5,66 cm	0,90 cm	3,14
2,10 cm	13,22 cm	13,91 cm ²	6,61 cm	1,05 cm	3,14
2,57 cm	16,13 cm	20,71 cm ²	8,07 cm	1,28 cm	3,14
2,91 cm	18,29 cm	26,63 cm ²	9,15 cm	1,46 cm	3,14
3,18 cm	19,95 cm	31,69 cm ²	9,98 cm	1,59 cm	3,14
3,56 cm	22,37 cm	39,80 cm ²	11,18 cm	1,78 cm	3,14
3,98 cm	25,03 cm	49,84 cm ²	12,51 cm	1,99 cm	3,14
3,68 cm	23,11 cm	42,51 cm ²	11,56 cm	1,84 cm	3,14

d

POVRŠINA KRUGA (11)

AKTIVNOST 3. Arhimedova metoda disekcije kruga, eksperiment uz pomoć računala

Cilj aktivnosti:

- učenici će analizom materijala pripremljenog u alatu dinamične geometrije “otkriti” vezu površine kruga i njegovog polumjera svođenjem na trokut

Oblik rada:

- individualni rad ili rad u paru učenika na računalu

Potrebni materijal:

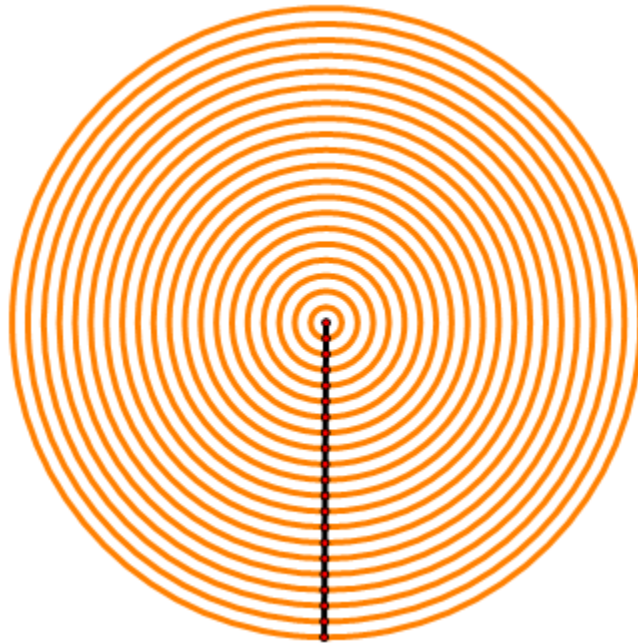
- “radna bilježnica” u softveru dinamične geometrije za svakog učenika ili par učenika
- nastavni listić za svakog učenika s uputama za rad i prostorom za zapisivanje zaključaka

POVRŠINA KRUGA (12)

Tijek aktivnosti:

Arhimedova ideja:

- krug možemo zamisliti kao beskonačno mnogo koncentričnih kružnica (namotanih oko središta kruga)

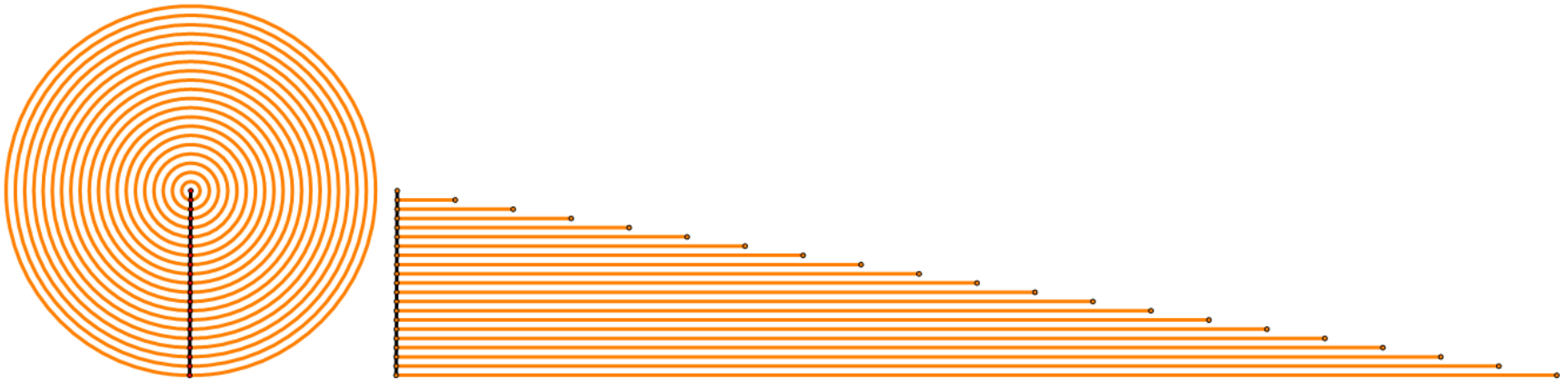

POVRŠINA KRUGA (13)

Tijek aktivnosti (nastavak):

Arhimedova ideja (nastavak):

- razrežemo li krug duž jednog njegovog polumjera i “razmotamo ga”, sve njegove kružnice možemo razvući u dužine duljina jednakih njihovom opsegu

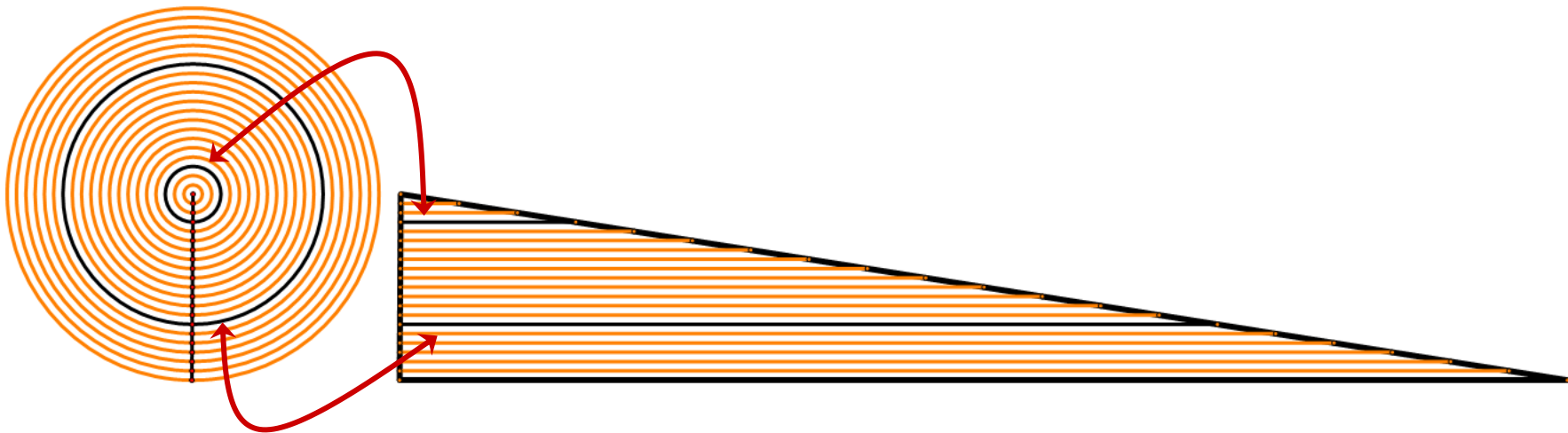

POVRŠINA KRUGA (14)

Tijek aktivnosti (nastavak):

Arhimedova ideja (nastavak):

- nastavimo li profinjavati “mrežu” koncentričnih kružnica, u “graničnom slučaju” dobivene dužine formiraju pravokutni trokut
- površina tog pravokutnog trokuta jednaka je površini polaznog kruga (krug smo “prerezali” i “razmotali” u trokut) – učenici se u to mogu uvjeriti za različite krugove, mjerenjem u softveru dinamične geometrije

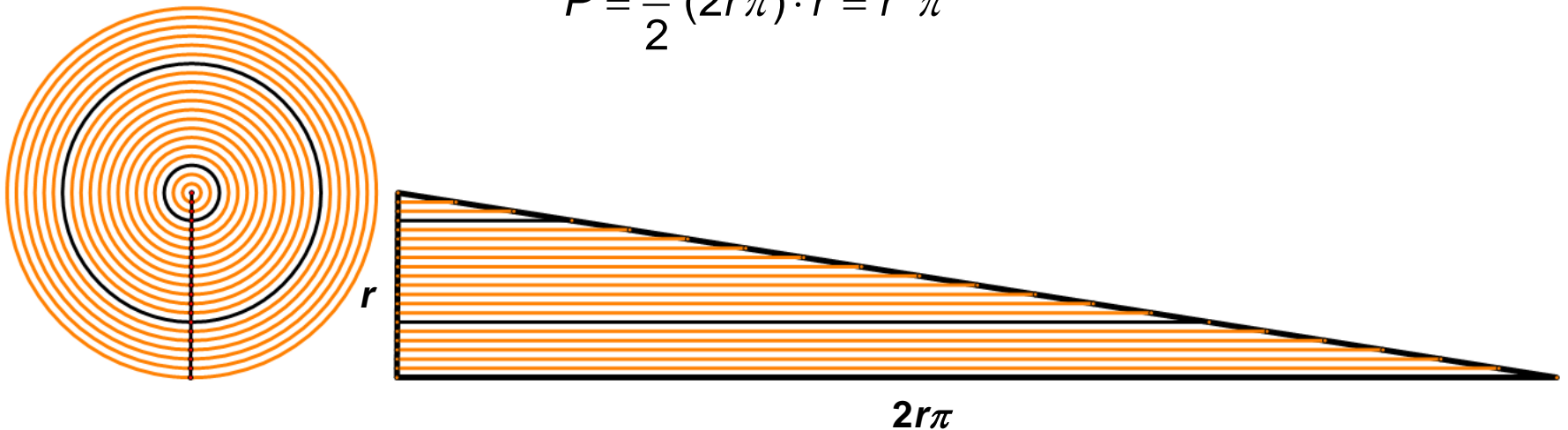
POVRŠINA KRUGA (15)

Tijek aktivnosti (nastavak):

Arhimedova ideja (nastavak):

- osnovicu tog pravokutnog trokuta predstavlja “razmotana kružnica” koja obrubljuje polazni krug, a pripadna je visina polumjer polaznog kruga
- zaključak: površina P kruga polumjera r određena je formulom

$$P = \frac{1}{2} (2r\pi) \cdot r = r^2\pi$$

POVRŠINA KRUGA (16)

AKTIVNOST 4. Još jedna metoda disekcije kruga

Cilj aktivnosti:

- učenici će, radeći u paru ili individualno, razrezivanjem kruga na sve više sukladnih kružnih isječaka te analizom materijala pripremljenog u alatu dinamične geometrije “otkriti” vezu površine kruga i njegovog polumjera svođenjem na pravokutnik

Oblik rada:

- individualni rad ili rad u paru učenika

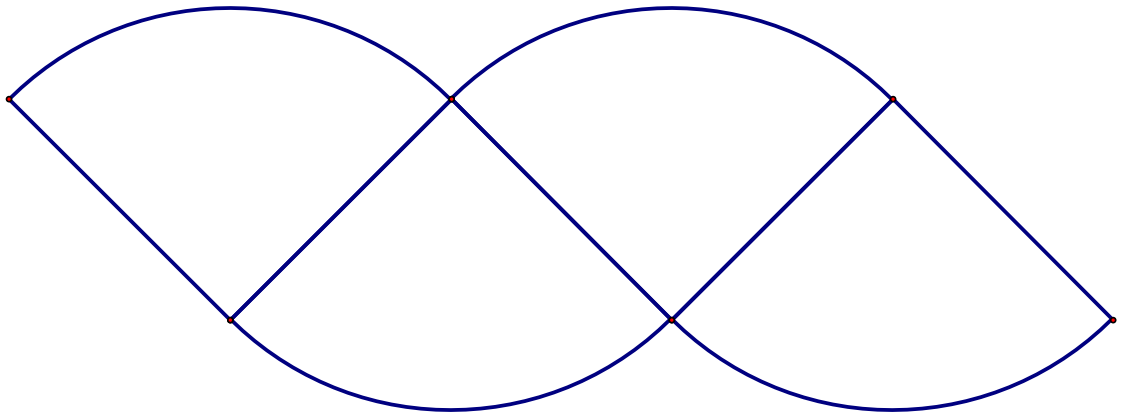
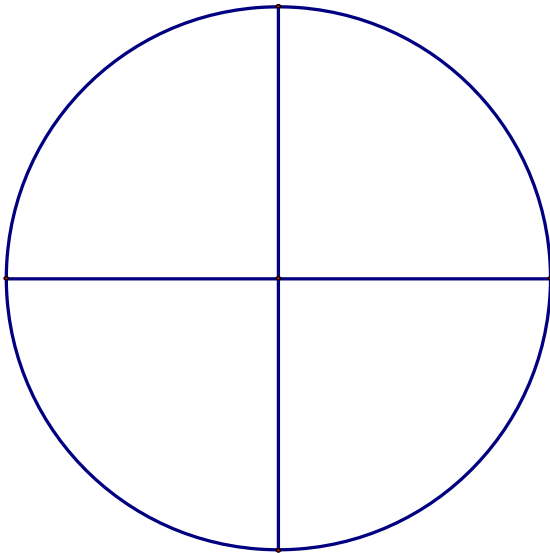
Potrebni materijal:

- krugovi različitih polumjera, na papiru, s označenim četvrtinama, po jedan za svaki par učenika
- škare za svaki par učenika
- “radna bilježnica” u softveru dinamične geometrije za svakog učenika ili par učenika
- nastavni listić za svakog učenika s uputama za rad i prostorom za zapisivanje zaključaka

POVRŠINA KRUGA (17)

Tijek aktivnosti:

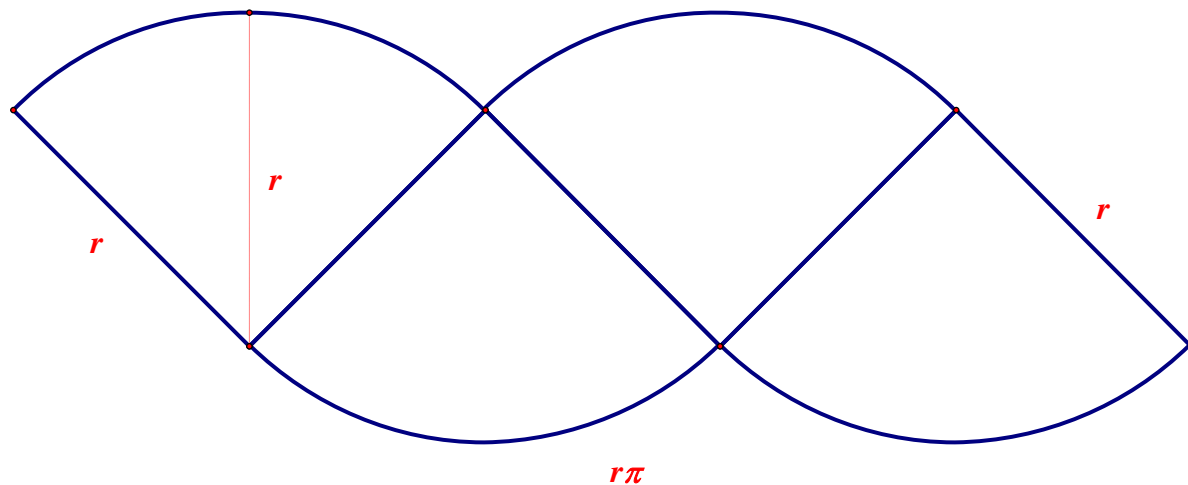
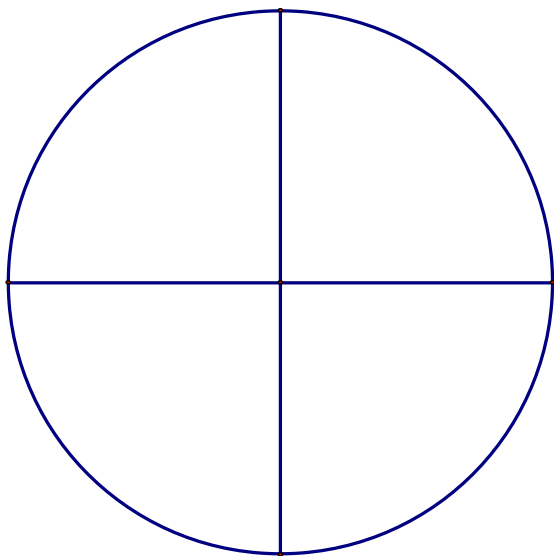
- učenicima podijelimo krugove s označenim četvrtinama, koje oni razrezuju i slažu kao na slici

POVRŠINA KRUGA (18)

Tijek aktivnosti (nastavak):

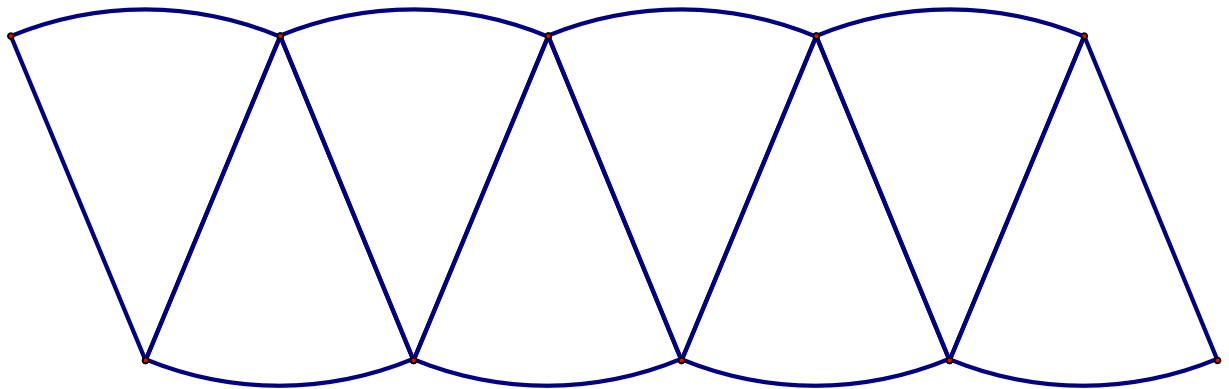
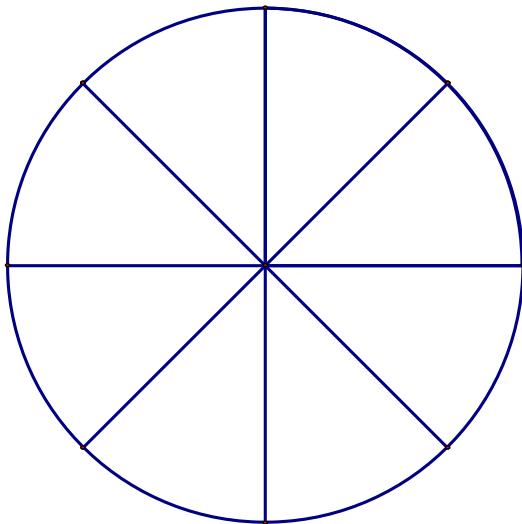
- važno je da učenici zaključe da novi lik ima jednaku površinu kao polazni krug (samo smo ga “presložili”)
- učenici uočavaju da je duljina svake od dviju “valovitih linija” jednaka polovini opsega polaznog kruga te da su “bočne stranice” novonastalog lika dvije paralelne dužine duljine jednake polumjeru tog kruga

POVRŠINA KRUGA (19)

Tijek aktivnosti (nastavak):

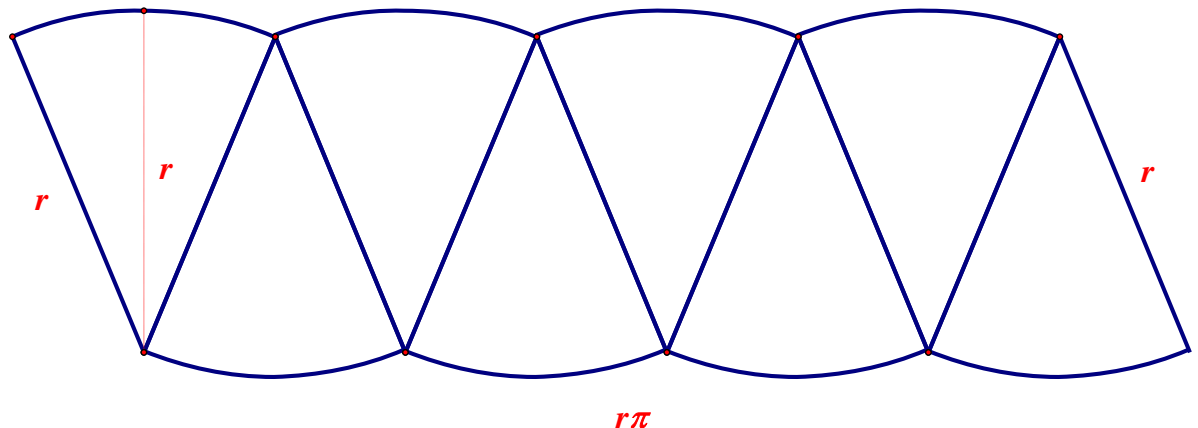
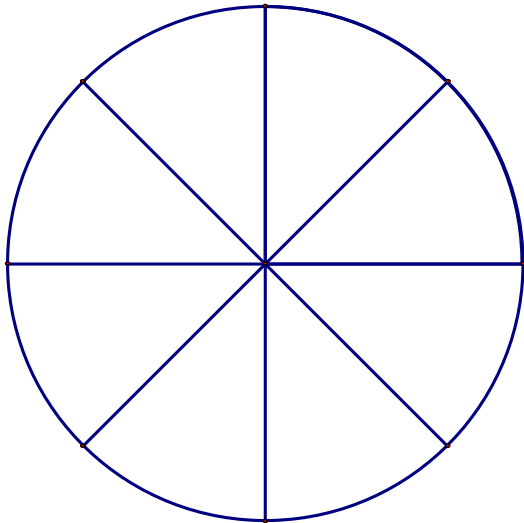
- aktivnost se nastavlja tako da učenici svaki od (četiri sukladna) kružna isječka podijele na dva sukladna kružna isječka (ukupno ih je osam) i od njih sastave novi lik, kao na slici

POVRŠINA KRUGA (20)

Tijek aktivnosti (nastavak):

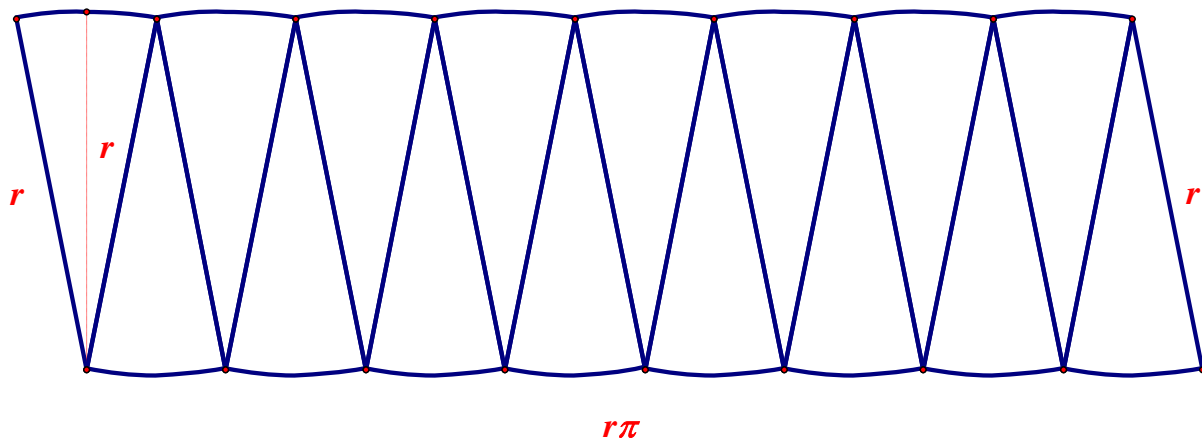
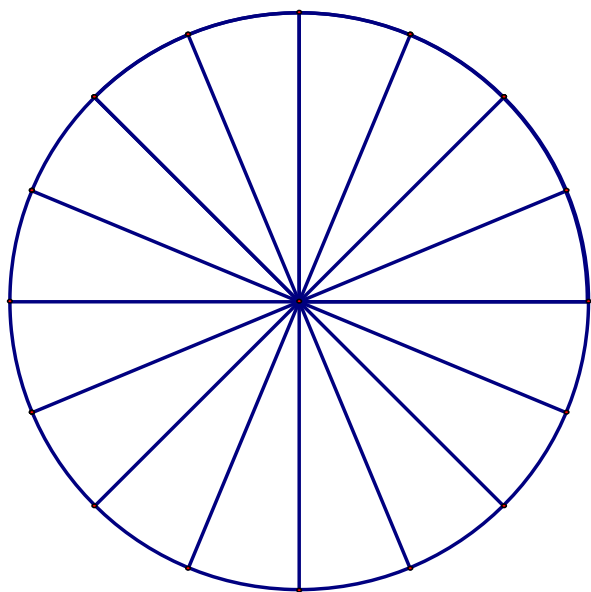
- učenici opet uočavaju da i ovaj novi lik ima jednaku površinu kao polazni krug (samo smo “presložili” polazni krug)
- učenici također uočavaju i da je duljina svake od dviju “valovitih linija” novog lika ostala nepromijenjena u odnosu na prethodni lik (jednaka je polovini opsega polaznog kruga) i da su “bočne stranice” novonastalog lika opet dvije paralelne dužine duljine jednake polumjeru tog kruga
- učenici uočavaju i da su “valovite linije” u novom liku “ispeglanije” nego u prethodnom

POVRŠINA KRUGA (21)

Tijek aktivnosti (nastavak):

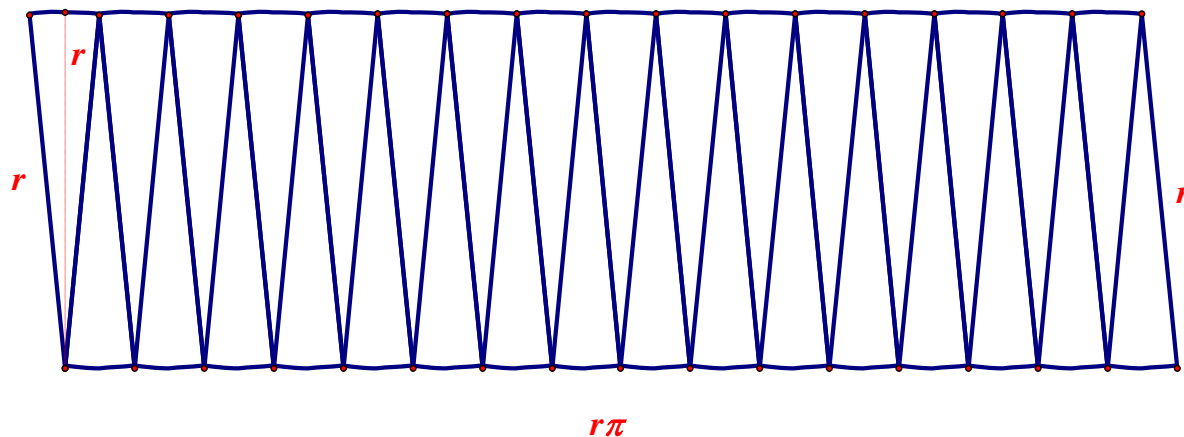
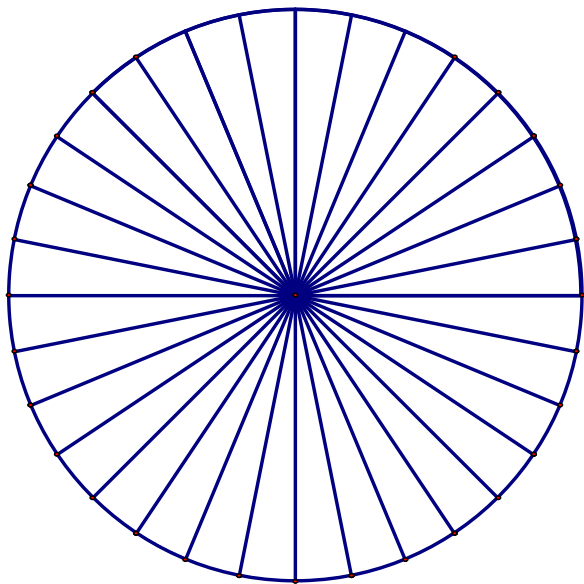
- aktivnost se dalje nastavlja na isti način - svaki od 8 sukladnih kružnih isječka učenici dijele na dva sukladna kružna isječka (ukupno ih je 16) i od njih sastavljaju novi lik, kao na slici
- opet zaključuju da se površina lika nije promijenila, kao ni duljine njegove “osnovice” i “bočnih stranica”, no “valovite linije” su sve ravnije i sve više nalik dužini

POVRŠINA KRUGA (22)

Tijek aktivnosti (nastavak):

- učenici postupak misaono nastavljaju do u beskonačnost, dijeleći postojeće kružne isječke na dva sukladna dijela i formirajući nove likove
- površina likova ovim se postupkom ne mijenja, kao ni duljine njihovih “osnovica” i “bočnih stranica”, no “valovite linije” postaju sve ravnije i sličnije dužini

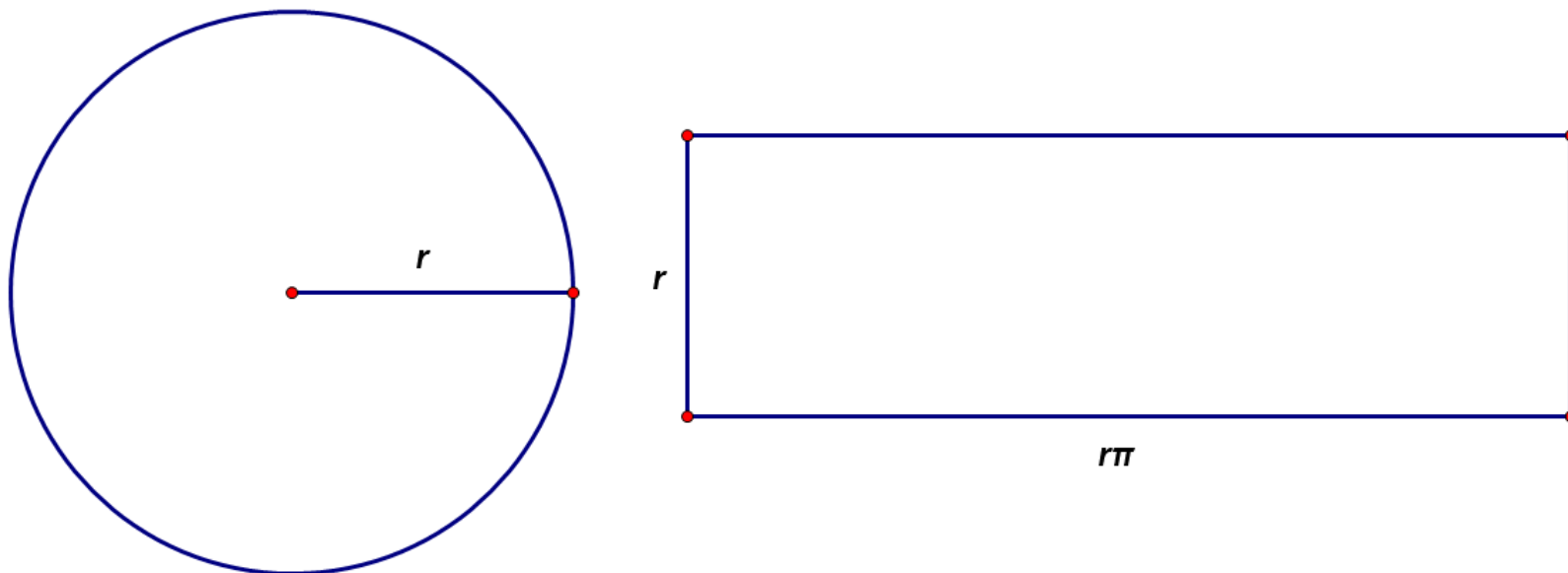

POVRŠINA KRUGA (23)

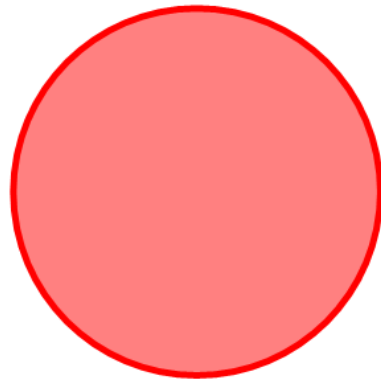
Tijek aktivnosti (nastavak):

- učenici primjećuju da svakom novom iteracijom dobiveni lik postaje sve sličniji, najprije paralelogramu, a zatim pravokutniku sa stranicama čije su duljine jednake poluopsegu te polumjeru polaznog kruga i čija je površina jednaka površini polaznog kruga
- zaključak:

$$P = (r\pi) \cdot r = r^2\pi$$

2.1.4. Površina kružnog isječka

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA

CILJ AKTIVNOSTI

Učenici će, radeći u paru na pripremljenom nastavnom listiću, otkriti ovisnost površine kružnog isječka danog kruga o veličini pripadnog središnjeg kuta.

NASTAVNI OBLIK

- diferencirana nastava u obliku rada u paru

NASTAVNA METODA

- heuristička nastava (otkrivanje pravilnosti)

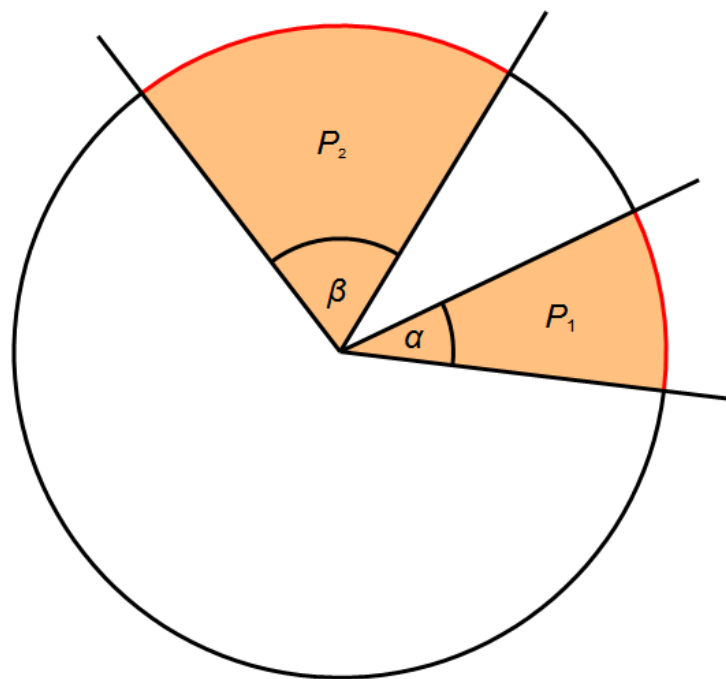
POTREBAN MATERIJAL

- motivacijski zadatak
- nastavni listić za svakog učenika

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (2)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- Učenici prvo intuitivno uočavaju kako se mijenja površina kružnog isječka:
  - za zadani krug (duljina polumjera je fiksna), većem središnjem kutu odgovara kružni isječak veće površine (što nije dovoljno za zaključak o proporcionalnosti!!)

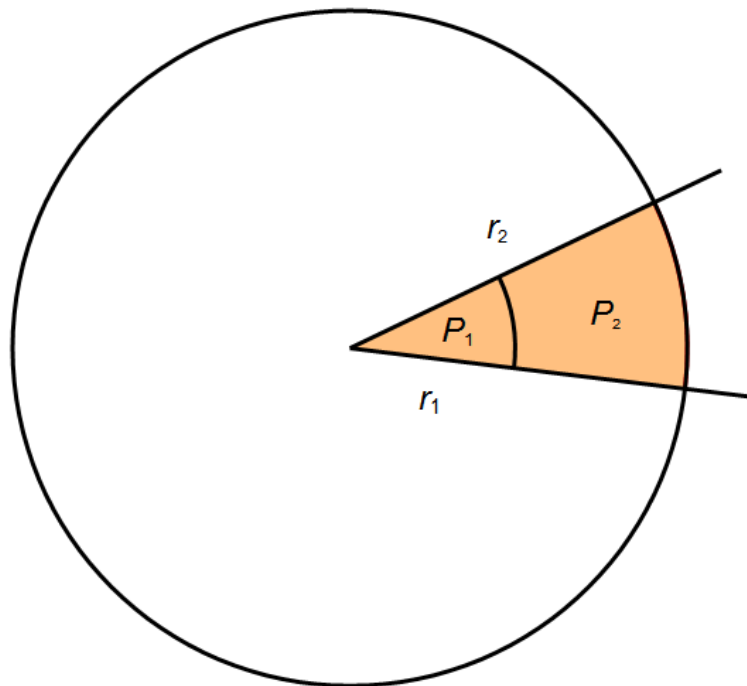
KOVARIJACIJA!!!

$$\alpha < \beta \Rightarrow P_1 < P_2$$

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (3)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- za zadani središnji kut (veličina kuta je fiksna), krugu većeg polumjera odgovara kružni isječak veće površine

KOVARIJACIJA!!!

$$r_1 < r_2 \Rightarrow P_1 < P_2$$

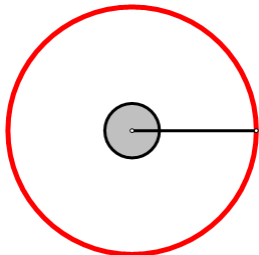
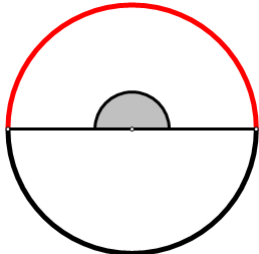
POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (4)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- Sada je potrebno otkriti tip ovisnosti površine kružnog isječka zadanog (fiksno) kruga o veličini pripadnog središnjeg kuta.
- Učenici dobivaju nastavni listić kojeg trebaju popuniti radeći u paru.
- Na nastavnom listiću prvo promatraju površine poznatih kružnih isječaka, vezane uz koncept razlomka i pridružuju im središnji kut.
- Cilj prvog dijela nastavnog listića je doći do površine kružnog isječka koja odgovara središnjem kutu veličine 1° .
- Nakon toga, multipliciranjem uz primjenu analogije i generalizacije nepotpunom indukcijom, učenici otkrivaju opću ovisnost.
- U procesu uočavanja pravilnosti bitno je ne preskakati logičke korake!

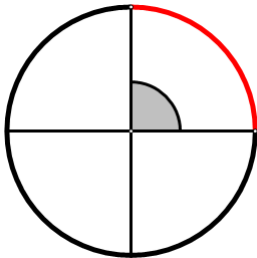
POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (5)

Dana je kružnica površine P . Radeći u paru dopunite tablicu! Što primjećujete?

KRUŽNI ISJEČAK	DIO KRUGA	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA	SREDIŠNJI KUT
			
			

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (6)

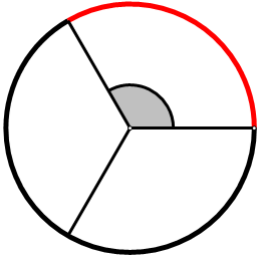
Tablica (nastavak)

KRUŽNI ISJEČAK	DIO KRUGA	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA	SREDIŠNJI KUT
			
			

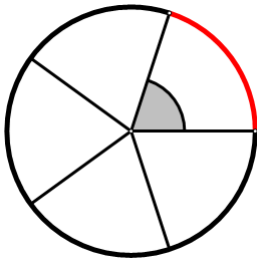
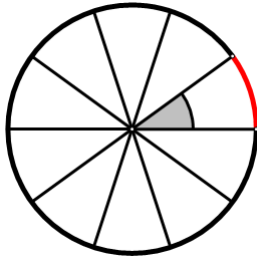
POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (7)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI ISJEČAK	DIO KRUGA	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA	SREDIŠNJI KUT
			
			

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (8)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI ISJEČAK	DIO KRUGA	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA	SREDIŠNJI KUT
			
			

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (9)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI ISJEČAK	DIO KRUGA	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA	SREDIŠNJI KUT
	$\frac{1}{360}$ kruga		

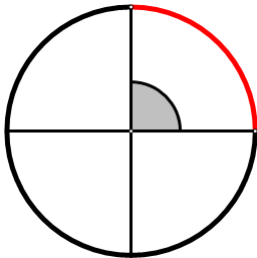
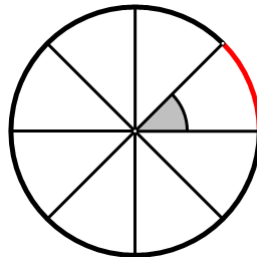
POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (10)

Dana je kružnica površine P . Radeći u paru dopunite tablicu! Što primjećujete?

KRUŽNI ISJEČAK	DIO KRUGA	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA	SREDIŠNJI KUT
	cijeli krug = 1 cijelo	P = površina kruga	360°
	$\frac{1}{2}$ kruga	$\frac{P}{2}$	$\frac{360^\circ}{2} = 180^\circ$

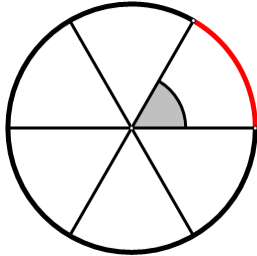
POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (11)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI ISJEČAK	DIO KRUGA	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA	SREDIŠNJI KUT
	$\frac{1}{4}$ kruga	$\frac{P}{4}$	$\frac{360^\circ}{4} = 90^\circ$
	$\frac{1}{8}$ kruga	$\frac{P}{8}$	$\frac{360^\circ}{8} = 45^\circ$

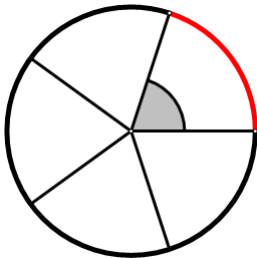
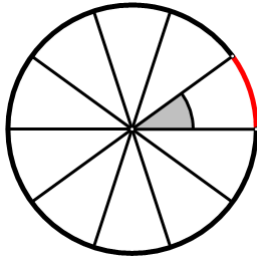
POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (12)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI ISJEČAK	DIO KRUGA	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA	SREDIŠNJI KUT
	$\frac{1}{3}$ kruga	$\frac{P}{3}$	$\frac{360^\circ}{3} = 120^\circ$
	$\frac{1}{6}$ kruga	$\frac{P}{6}$	$\frac{360^\circ}{6} = 60^\circ$

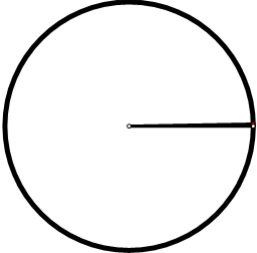
POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (13)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI ISJEČAK	DIO KRUGA	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA	SREDIŠNJI KUT
	$\frac{1}{5}$ kruga	$\frac{P}{5}$	$\frac{360^\circ}{5} = 72^\circ$
	$\frac{1}{10}$ kruga	$\frac{P}{10}$	$\frac{360^\circ}{10} = 36^\circ$

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (14)

Tablica (nastavak)

KRUŽNI ISJEČAK	DIO KRUGA	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA	SREDIŠNJI KUT
	$\frac{1}{360}$ kruga	$\frac{P}{360}$	$\frac{360^\circ}{360} = 1^\circ$

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (15)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- Učenici će uočiti da se prepolavljanjem veličine središnjeg kuta prepolavlja i površina pripadnog kružnog isječka.
- Također će uočiti i da se smanjenjem veličine središnjeg kuta 4 **puta** jednako toliko **puta** smanjila i površina pripadnog kružnog isječka.
- Zapravo, učenici će primijetiti da su površina kružnog isječka i veličina odgovarajućeg središnjeg kuta **proporcionalne veličine**.
- Preostaje osvijestiti **koeficijent proporcionalnosti**, tj. jediničnu vrijednost.
- To je upravo površina kružnog isječka koja odgovara jediničnom kutu, tj. kutu veličine 1° .
- Kako bi to osvijestili, učenici sada dopunjuju i drugu tablicu.

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (16)

U paru dopunite i ovu tablicu!

SREDIŠNJI KUT	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA
1°	
2°	
3°	
4°	

SREDIŠNJI KUT	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA
5°	
10°	
15°	
47°	

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (17)

Tablica (nastavak)

SREDIŠNJI KUT	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA
0.5°	
213.7°	
0°	
α	

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (18)

U paru dopunite i ovu tablicu!

SREDIŠNJI KUT	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA
1°	$\frac{P}{360}$
2°	$2 \cdot \frac{P}{360}$
3°	$3 \cdot \frac{P}{360}$
4°	$4 \cdot \frac{P}{360}$

ANALOGIJA

SREDIŠNJI KUT	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA
5°	$5 \cdot \frac{P}{360}$
10°	$10 \cdot \frac{P}{360}$
15°	$15 \cdot \frac{P}{360}$
47°	$47 \cdot \frac{P}{360}$

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (19)

Tablica (nastavak)

SREDIŠNJI KUT	POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA
0.5°	$0.5 \cdot \frac{P}{360}$
213.7°	$213.7 \cdot \frac{P}{360}$
0°	$0 \cdot \frac{P}{360} = 0$
α	$\alpha \cdot \frac{P}{360}$

I OVE SU ANALOGIJE VAŽNE!

GENERALIZACIJA
(nepotpunom indukcijom)

POVRŠINA KRUŽNOG ISJEČKA (20)

TIJEK AKTIVNOSTI (nastavak)

- Konačno, učenici su došli do zaključka da je površina K kružnog isječka kruga površine P , koji odgovara središnjem kutu veličine α dana izrazom:

$$K = K(\alpha) = \frac{P}{360} \cdot \alpha$$

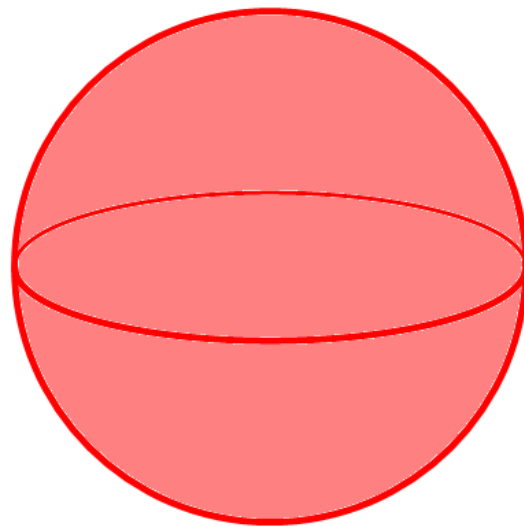
- Dakle, **koeficijent proporcionalnosti** jednak je $\frac{P}{360}$.
- Ako je krug bio polumjera duljine r , zbog prije naučene veze $P = r^2\pi$ učenici zaključuju:

$$K = \frac{r^2\pi}{360} \cdot \alpha$$

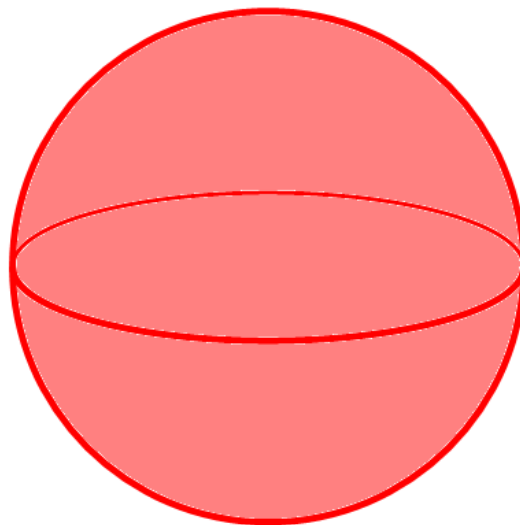
- Napomena: **Vežu je ipak smislenije pamtiti u obliku**

$$K = \frac{P}{360} \cdot \alpha$$

2.2. KUGLA I SFERA

2.2.1. Oplošje kugle

OPLOŠJE KUGLE (POVRŠINA SFERE)

AKTIVNOST. Arhimedova metoda s narančama, eksperiment s fizičkim materijalima

Cilj aktivnosti:

- učenici će, radeći u timu, mjerenjem površine narančine kore “otkriti” vezu oplošja kugle i njenog polumjera

Oblik rada:

- suradničko-timski rad učenika u četveročlanim timovima

Potreban materijal:

- deblji papir (A4 formata) za svaki par učenika
- 1 veća naranča za svaki par učenika
- nož za rezanje voća

OPLOŠJE KUGLE (POVRŠINA SFERE) (2)

Tijek aktivnosti:

- svaki par (ili tim) učenika dobije jednu naranču i razreže ju duž glavnog presjeka (kruga čiji je polumjer jednak polumjeru kugle)

COPYRIGHT (C) BIURO RCE
WWW.DIGITALPHOTO.PL

COPYRIGHT (C) BIURO RCE
WWW.DIGITALPHOTO.PL

OPLOŠJE KUGLE (POVRŠINA SFERE) (3)

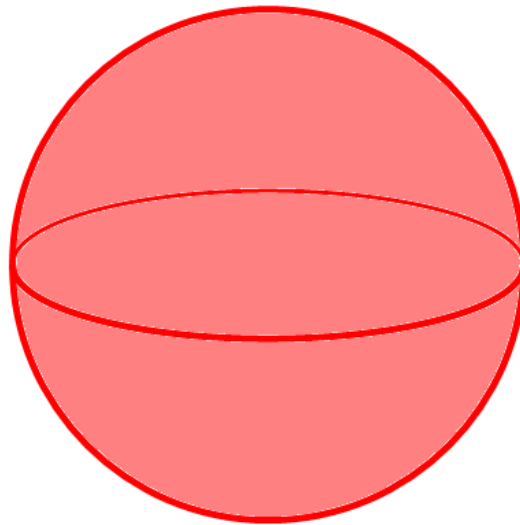
Tijek aktivnosti (nastavak):

- na papiru učenici trebaju nekoliko puta (npr. 5) napraviti “otisak” presjeka naranče
- svaki otisak potrebno je odmah obrubiti olovkom, da se vidi i nakon sušenja papira
- učenici trebaju pažljivo oguliti naranču i korom “popuniti” kružne otiske
- zaključak: “popunjena” su približno 4 otiska
  - oplošje kugle (površina narančine kore) 4 je puta veće od površine njenog glavnog kruga, tj. $O = 4r^2 \pi$

OPLOŠJE KUGLE (POVRŠINA SFERE) (4)

2.2.2. Volumen kugle

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE

AKTIVNOST 1. Arhimedova metoda, eksperiment mjerenjem fizičkih objekata

Cilj aktivnosti:

- učenici će mjerenjem promjene visine i zapremine vode u cilindričnoj posudi, u koju se umeće kugla jednakog polumjera, te računanjem “otkriti” vezu volumena kugle i njenog polumjera

Oblik rada:

- suradničko-timski rad učenika u četveročlanim timovima

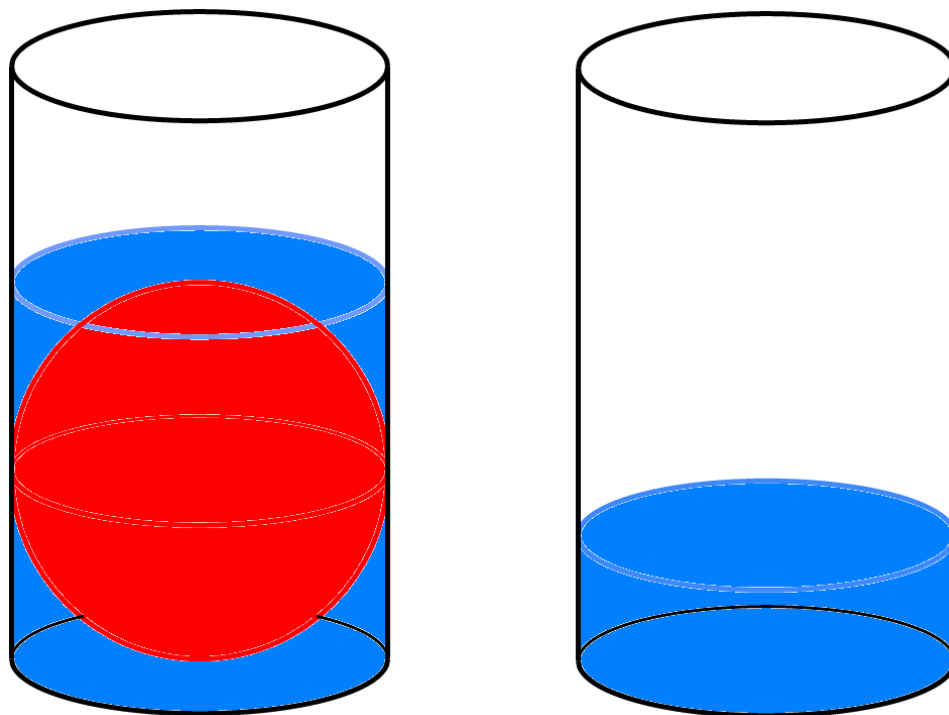
Potrebni materijal:

- prozirna visoka cilindrična posuda, po mogućnosti s mjerilom (menzura)
- kugla čiji je polumjer jednak polumjeru cilindrične posude
- voda
- metar (označeno ravnalo)
- nastavni listić za učenike s tablicom za zapisivanje rezultata mjerenja i zapisivanje zaključaka

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (2)

Tijek aktivnosti:

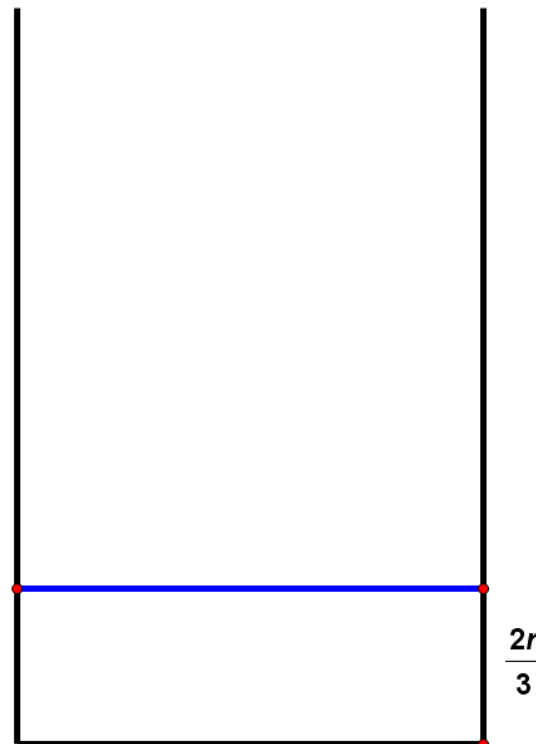
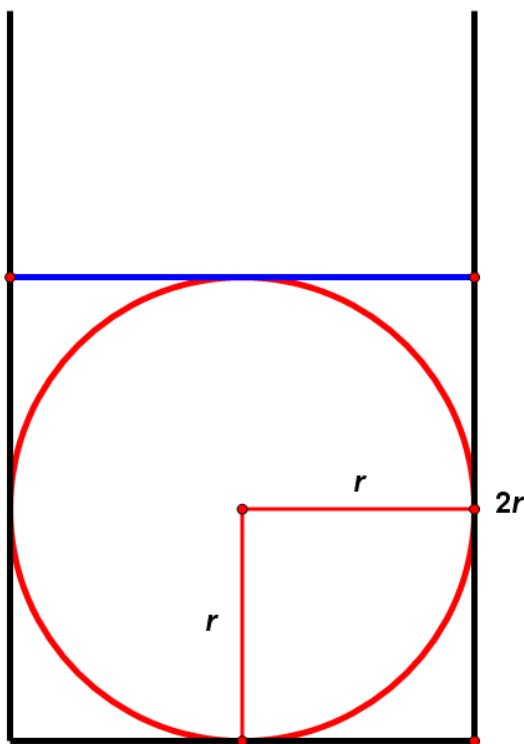
- učenici u cilindričnu posudu umeću kuglu i potom posudu pune vodom do “vrha kugle”, tj. do visine jednake promjeru kugle
- učenici mjere visinu vode u posudi i zapisuju ju u tablicu
- nakon mjerenja visine vode, učenici vade kuglu iz posude
- učenici će uočiti da se razina vode u posudi spustila i izmjeriti novu visinu vode

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (3)

Tijek aktivnosti (nastavak):

- računanjem se vidi da je **nova visina vode u posudi jednaka trećini prethodne visine**, tj. da je količnik nove i prethodne visine jednak jednoj trećini
- analizom situacije, učenici trebaju zaključiti da je volumen V_{vk} valjka, kojeg određuje površina vode s osnovkom i stijenkom posude, jednak zbroju volumena vode V_v i volumena kugle V_k

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (4)

Tijek aktivnosti (nastavak):

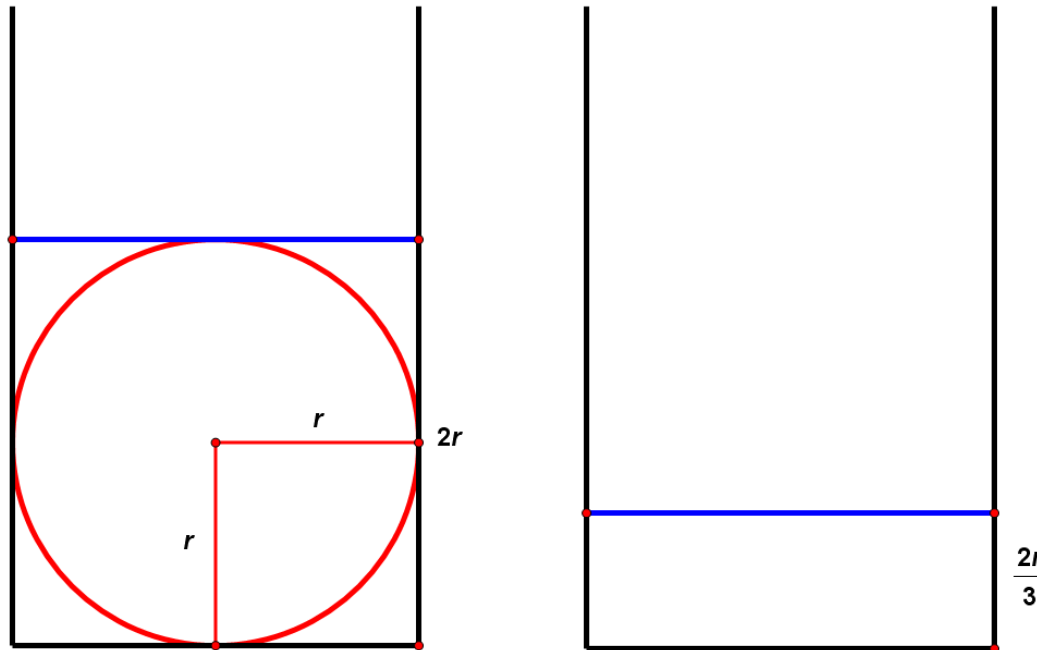
- volumene V_{vk} i V_v učenici znaju odrediti (prethodno su naučili odrediti volumen valjka)

$$V_{vk} = r^2 \pi \cdot 2r = 2r^3 \pi$$

$$V_v = r^2 \pi \cdot \frac{2r}{3} = \frac{2}{3} r^3 \pi$$

- zato je

$$V_k = V_{vk} - V_v = 2r^3 \pi - \frac{2}{3} r^3 \pi = \frac{4}{3} r^3 \pi$$

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (5)

Diskusija:

- vjerojatno će biti teško pronaći cilindričnu posudu kojoj je polumjer osnovke jednak polumjeru kugle kojom raspolažemo (npr. kutija za teniske loptice i teniska loptica su odgovarajući par)
- zato ovu aktivnost treba prilagoditi raspoloživoj posudi i kuglama

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (6)

AKTIVNOST 2. Arhimedova metoda, eksperiment mjerenjem fizičkih objekata

Cilj aktivnosti:

- učenici će mjerenjem promjene visine i zapremine vode u cilindričnoj posudi, u koju se umeću kugle različitih promjera, te računanjem “otkriti” vezu volumena kugle i njenog polumjera

Oblik rada:

- suradničko-timski rad učenika u četveročlanim timovima

Potrebni materijal:

- prozirna visoka cilindrična posuda (visine veće od promjera), po mogućnosti s mjerilom (menzura)
- više kugala različitog polumjera, manjeg od polumjera cilindrične posude
- voda
- metar (označeno ravnalo)
- nastavni listić za učenike s tablicom za zapisivanje rezultata mjerenja i zapisivanje zaključaka

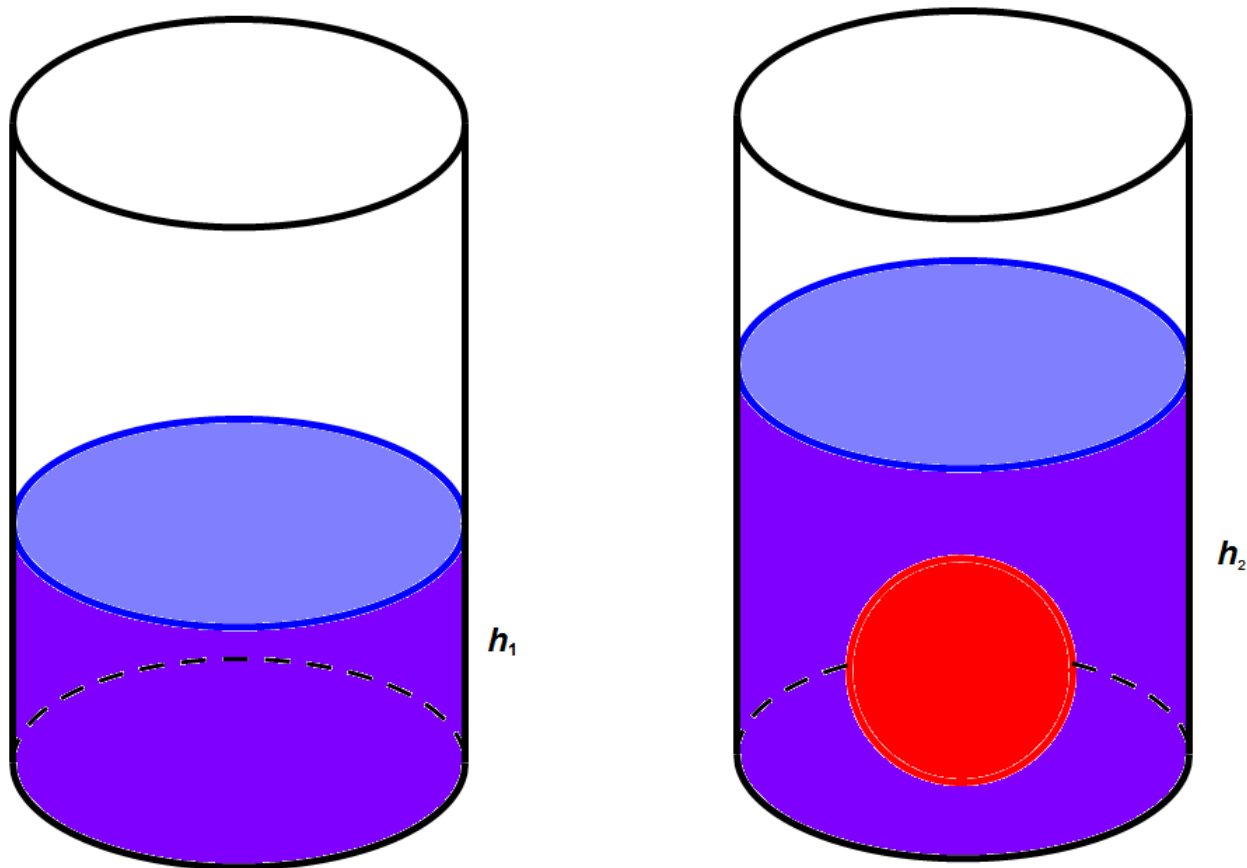
VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (7)

Tijek aktivnosti:

- učenici najprije trebaju izmjeriti promjer cilindrične posude ($D = 2R$) i neke od kugala ($d = 2r$) (npr. tako da ih postave između dviju paralelno postavljenih debelih knjiga i izmjere njihovu udaljenost)
- u posudu zatim uliju vodu (ne do vrha!), izmjere visinu vode (h_1) i izračunaju njezin volumen $V_v = R^2 \pi \cdot h_1$
- potom u posudu umeću kuglu, izmjere novu visinu vode (h_2 , $h_2 > h_1$) i izračunaju volumen vode s kuglom $V_{vk} = R^2 \pi \cdot h_2$
- učenici zaključuju da je volumen kugle jednak $V_k = V_{vk} - V_v$
- na kraju računaju količnik $V_k : (r^3 \pi) = (V_{vk} - V_v) : (r^3 \pi) = R^2 \cdot (h_2 - h_1) : r^3$
- postupak je potrebno ponoviti za više različitih kugli, visina ulivene vode i, eventualno, posuda, bilježeći mjerenja i rezultate računanja u odgovarajuću tablicu

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (8)

Tijek aktivnosti (nastavak):

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (9)

Tijek aktivnosti (nastavak):

- svoja mjerenja i rezultate učenici upisuju u tablicu

PROMJER POSUDE D	PROMJER KUGLE d	VISINA VODE BEZ KUGLE h_1	VISINA VODE S KUGLOM h_2	VOLUMEN VODE S KUGLOM V_{vk}	VOLUMEN VODE BEZ KUGLE V_v	RAZLIKA VOLUMENA $V_{vk} - V_v$	KOLIČNIK $(V_{vk} - V_v) : (r^3 \pi)$ $= V_k : (r^3 \pi)$

- učenici će zaključiti da je izračunati količnik uvijek (približno) iste vrijednosti $\frac{4}{3} \approx 1.3$, tj.

$$V_k = \frac{4}{3} r^3 \pi$$

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (10)

AKTIVNOST 3. Metoda disekcije kugle (samo za srednju školu)

Cilj aktivnosti:

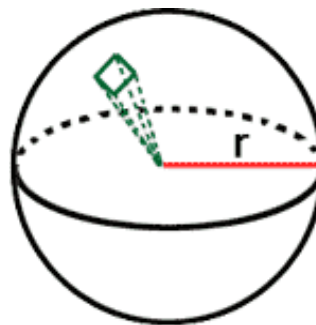
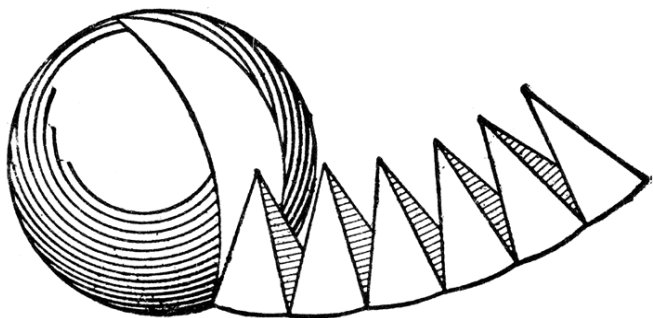
- učenici će disekcijom kugle na kugline isječke te zaključivanjem i računanjem “otkriti” vezu volumena kugle i njenog polumjera

Oblik rada:

- rad učenika u paru

Potrebni materijal:

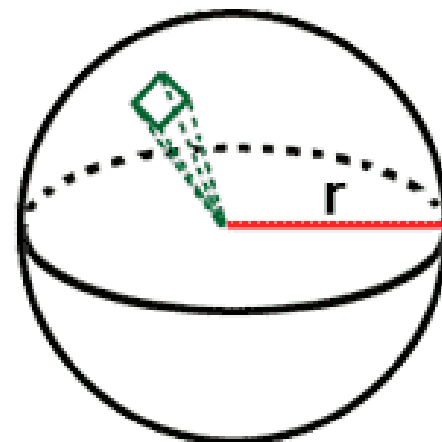
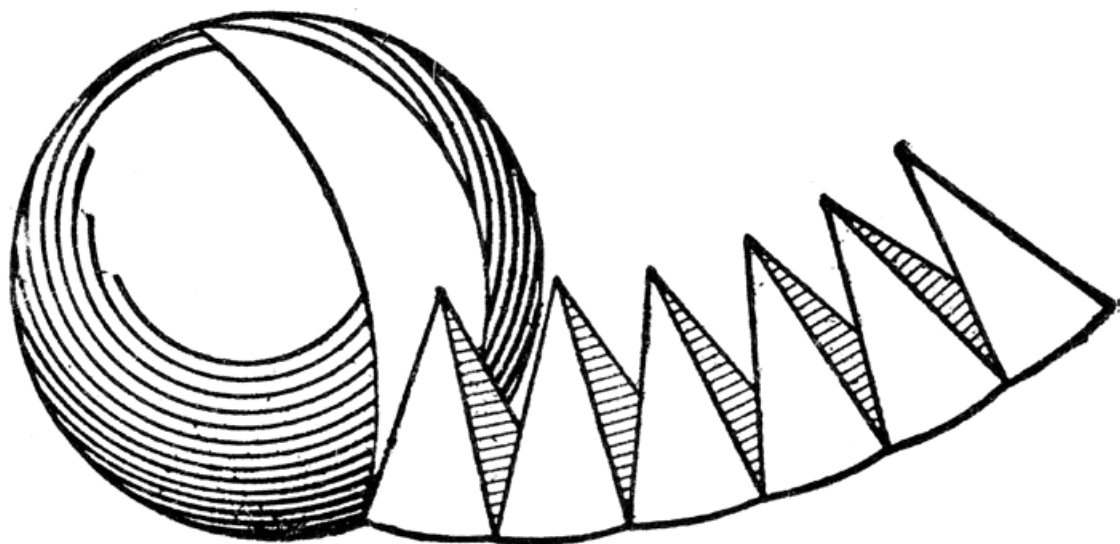
- crteži s opisom situacije

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (11)

Tijek aktivnosti:

- učenici će uz pomoć crteža zamisliti da je kugla podijeljena na kugline “isječke”
- iskoristit će analogiju s kušanjem lubenice na tržnici

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (12)

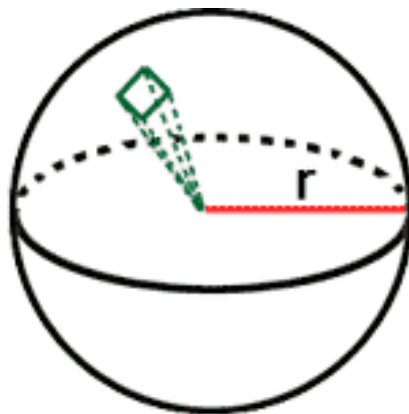
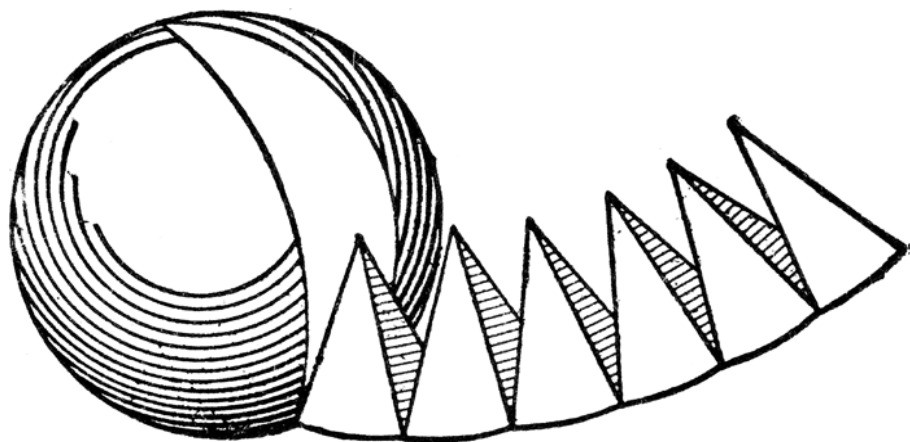
Tijek aktivnosti (nastavak):

- učenici će zaključiti da je volumen kugle jednak zbroju volumena svih kuglinih “isječaka” na koje je podijeljena
- učit će i da je svaki kuglin “isječak” nalik piramidi čija je osnovka dio sfere
- označimo li polumjer kugle s r , a površinu osnovke kuglinog isječka s P_{isj} , učenici dolaze do zaključka da je

$$V_{isj} = \frac{1}{3} P_{isj} \cdot r$$

- zato je volumen kugle zbroj

$$V_k = \frac{1}{3} P_1 \cdot r + \frac{1}{3} P_2 \cdot r + \frac{1}{3} P_3 \cdot r + \dots = \frac{1}{3} (P_1 + P_2 + P_3 + \dots) \cdot r = \frac{1}{3} O \cdot r = \frac{1}{3} 4r^2 \pi \cdot r = \frac{4}{3} r^3 \pi$$

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (13)

AKTIVNOST 4. Cavalierijev princip, za srednju školu

Cilj aktivnosti:

- učenici će primjenom Cavalierijevog principa “otkriti” vezu volumena kugle i njenog polumjera

Oblik rada:

- rad učenika u paru

Potrebni materijal:

- nastavni listić za učenike s uputama za rad i prostorom za zapisivanje zaključaka

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (14)

Tijek aktivnosti:

Cavalierijev princip:

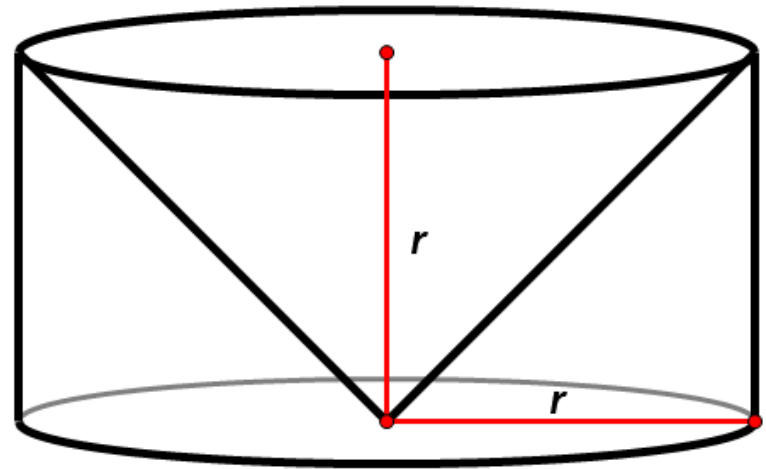
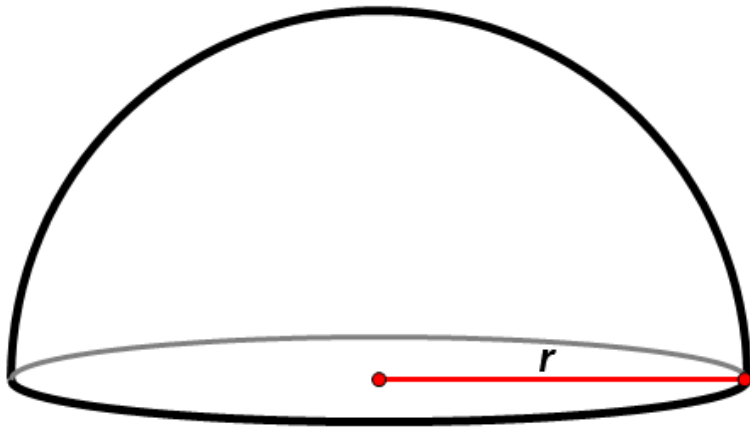
Neka su A i B dva tijela u prostoru. Ukoliko postoji ravnina sa svojstvom da presjeci tijela A i B sa svima njoj paralelnim ravninama imaju jednake površine, onda su volumeni tijela A i B jednaki.

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (15)

Tijek aktivnosti (nastavak):

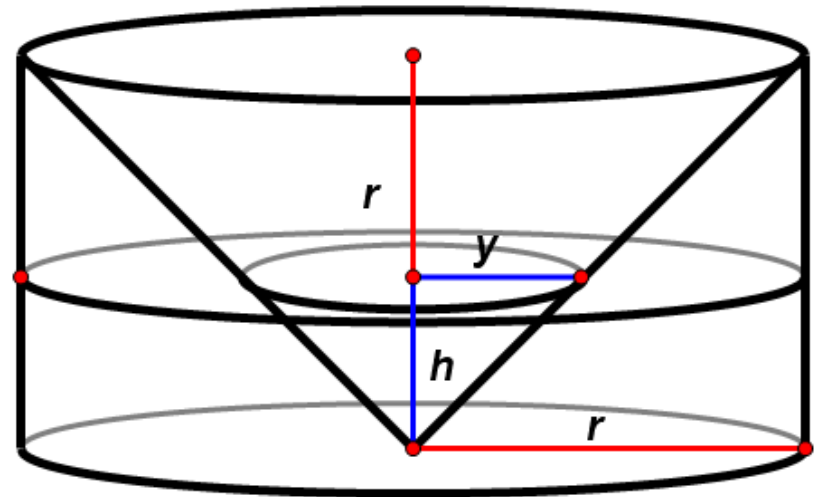
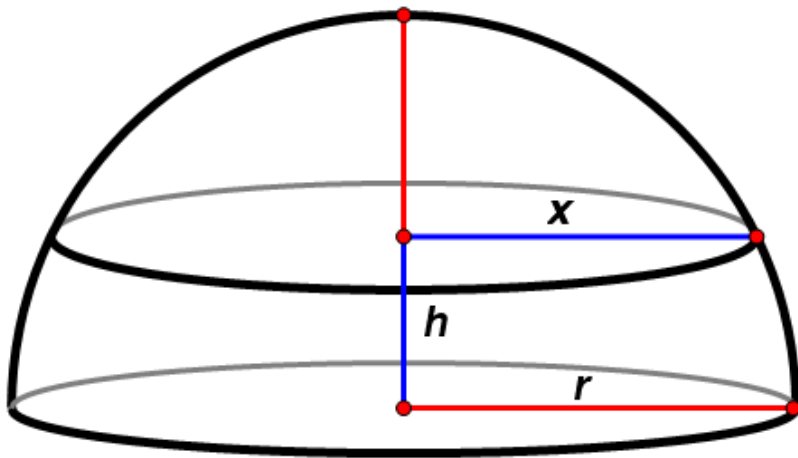
- volumen kugle određujemo primjenjujući Cavalierijev princip na polukuglu i valjak iz kojega je izvađen stožac
- u istu ravninu položimo glavni krug polukugle polumjera r te osnovku valjka, polumjera osnovke r i visine r , iz kojeg je izvađen stožac jednake osnovke, kao na slici

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (16)

Tijek aktivnosti (nastavak):

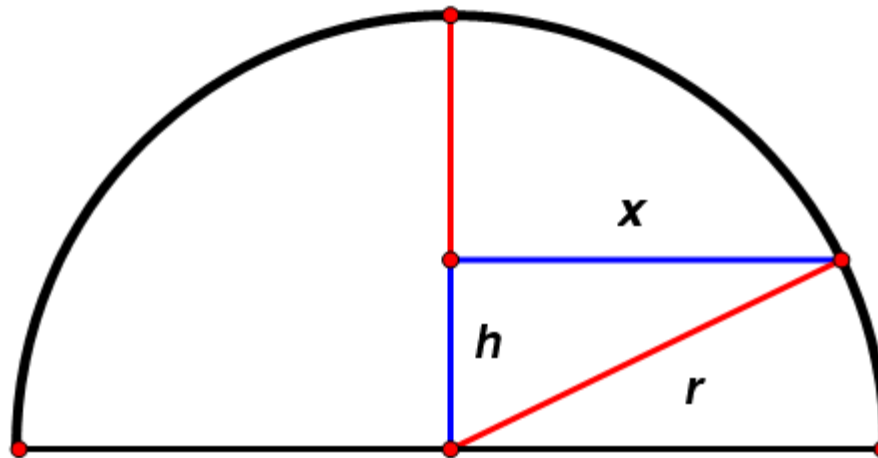
- potrebno je odrediti površinu presjeka oba tijela ravninama paralelnima ravnini u kojoj se nalaze njihove osnovke
- po volji odaberimo ravninu paralelnu s ravninom osnovki oba tijela i od nje udaljenu h
- presjek polukugle tom ravninom je krug polumjera x , a presjek drugog tijela kružni vijenac vanjskog polumjera r i unutarnjeg polumjera y

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (17)

Tijek aktivnosti (nastavak):

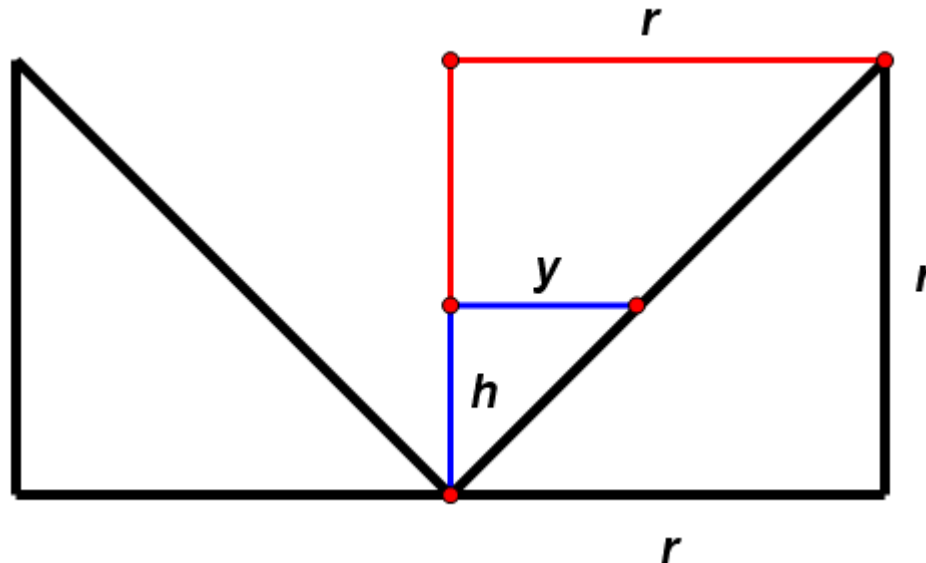
- primjenom Pitagorinog poučka, za polumjer x presjeka polukugle ravninom dobijemo $x^2 = r^2 - h^2$
- zato je površina presjeka polukugle ravninom jednaka $P_k = x^2 \pi = (r^2 - h^2) \pi$

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (18)

Tijek aktivnosti (nastavak):

- primjenom sličnosti trokuta (jednakokračni pravokutni trokuti!), za unutarnji polumjer y presjeka drugog tijela ravninom dobijemo $y = h$
- zato je površina presjeka drugog tijela ravninom jednaka $P_t = y^2 \pi = (r^2 - h^2) \pi = P_k$
- primjenom Cavalierijeva principa zaključujemo da su volumeni polukugle i drugog tijela (valjak bez stošca) jednaki

VOLUMEN (OBUJAM) KUGLE (19)

Tijek aktivnosti (nastavak):

- zato je

$$V_{\text{polukugle}} = V_{\text{valjak-stožac}} = r^2 \pi \cdot r - \frac{1}{3} r^2 \pi \cdot r = r^3 \pi - \frac{1}{3} r^3 \pi = \frac{2}{3} r^3 \pi$$

$$V_{\text{kugle}} = 2 \cdot V_{\text{polukugle}} = 2 \cdot \frac{2}{3} r^3 \pi = \frac{4}{3} r^3 \pi$$

